

BAiD

Balıkesir İlahiyat Dergisi - Balıkesir Theology Journal

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12.10.2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 29.12.2021

MEZHEPTEN SİYASİLEŞMEYE NUSAYRİLİK (Nusayrilik Mezhebi'nin Ortaya Çıkışından, 1971'e Kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi)

Hasan Karaköse*

Öz

Ebû Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî tarafından kurulduğu kabul edilen Nusayrilik IX. yüzyılda bugünkü Irak topraklarında ortaya çıkmıştır. Nusayrilik Şii fırkalarından olup batınlık ve gizlilik esaslı yaşantıyı tercih eden bir mezheptir. Mezhep X. yüzyılın ortalarından itibaren başta Suriye olmak üzere, Lübnan, Mısır, Türkiye'de Hatay, Adana, Tarsus, Mersin ile az da olsa İran ve Türkistan'da yayılmıştır. Nusayriler, Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarında yaşamaya başlamış ve Suriye, Osmanlı Devleti'nden ayrılıncaya kadar (1918), Osmanlı idaresinde kalmışlardır. Sultan İkinci Abdülhamid döneminde Nusayrilere ayrı bir önem verilmiş, okullar ve ibadethaneler açarak Sünni inanç içerisinde kalmaları için çalışmalar yapılmıştır. 1939'da Hatay'ın Anavatan'a katılmasıyla Nusayrilerin önemli bir kesimi Türkiye topraklarında kalmışlardır. Suriye'de kalan Nusayriler ise Fransız manda yönetimi altına girmişlerdir. 1946'da Suriye'nin bağımsızlığını kazanması ile Nusayriler siyaset ve ordu içinde daha aktif görevler almışlardır. Suriye siyasetinin baş aktörü olan ve 1947'de aktif siyasetin içine giren Baas Partisi, Nusayriler için en önemli yükselme ve devleti ele geçirme hareketinin adıdır.

Anahtar Kelimeler: Yakınçağ Tarihi, Nusayrilik, Suriye, Lazkiye, Hatay, Batı mezhep.

NUSAYRI FROM SECTION TO POLITICS (FROM THE EMERGENCE OF THE NUSAYRI SECT, CONVERSION TO POLITICAL IDENTITY UNTIL 1971)

Abstract

Nusayrism, IX, which is considered to be founded by Ebû Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî, it originated in Iraq in the 9th century. Nusayrism is one of the Shiite sects and is a sect that prefers a life based on esotericism and secrecy. The sect spread in Syria, Lebanon, Egypt, in Turkey, Hatay, Adana, Tarsus, Mersin, and Iran and Turkestan, albeit to a lesser extent, from the middle of the 10th century Nusayris started to live in Ottoman lands during the reign of Yavuz Sultan Selim and remained under Ottoman rule until Syria left the Ottoman Empire (1918). During the reign of Sultan Abdulhamid II, a special importance

* Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
e-mail: hasanahievran@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1853-8266>

Atf/Citation: Karaköse, Hasan. "Mezhepten Siyasileşmeye Nusayrilik (Nusayrilik Mezhebi'nin Ortaya Çıkışından, 1971'e Kadar Siyasî Kimliğe Dönüşmesi)". *BAİD* 14 (Aralık 2021), 371-401.

was given to the Nusayris, and efforts were made to keep them in the Sunni faith by opening schools and places of worship. With the annexation of Hatay to the Motherland in 1939, a significant part of the Nusayris remained in Turkey. The Baath Party is the name of the most important rise and seizure of the state for the Nusayris. The Syrian Nusayris have come to the present day as the sole authority of the Syrian State from 1970 to the present day.

Keywords: Recent history, Nusayris, Syria, Latakia, Hatay, Esoteric sect.

1. Mezhebin Doğuşu

Nusayrilik, muhtemelen IX. yüzyılda Basra'da ortaya çıkmış, mezhebin kurucusu Ebû Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemrî (ö.270/883), On iki imamcı Şîîliğin onuncu imamı Ali el Hadî en-Nakî(ö.255/868) ve XI. İmam Hasan el-Askerî (ö.260/873) zamanında Irak'ın Küfe ve Samarra şehirlerinde yaşamıştır.¹ Diğer Şîî fırkalarında olduğu gibi batınılığı benimseyen Nusayriliğin doğuşu, gelişmesi ve yayılması oldukça gizli kalmış, gizli tutulmuştur.² Muhammed b. Nusayr, İmamiyye'nin onuncu imamı Ali el-Hâdî en-Nakî b. Muhammed hayatta iken, kendisinin onun tarafından gönderilmiş bir peygamber³ olduğunu ileri sürmüş ve Ali en-Nakî hakkında aşırı görüşler ileri sürerek reenkarnasyon (tenasüh)'un olduğunu ortaya atmıştır. Nusayriliğin temel inançlarından olan reenkarnasyon, Allah'ın adaleti gereğidir.⁴ Nusayrilik öldükten sonra dirilmeyi, haşri ve dünya hayatı dışında cennet ve cehennem varlığını inkâr ederler. Buna göre İnsan ölünce ruh bedenden ayrılır ve bir başka bedene geçer. Bu geçiş iman ve küfür derecesine göre değişir. Ölen, imanlı ise iyi vücutta dirilir, yoksa kötü vücuda geçer.⁵ İbn Nusayr'a göre Ali en-Nakî bir ilahdır ve İmamiyye'nin on birinci imamı olan Hasan el-Askerî de manevî derecesi olan bir "bab" (Şii fırkalarının kendi mezhep büyükleri için kullanılan bir terim)'dir.⁶

¹ Ethem Ruhi Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri* (Ankara: Selçuk Yayınları, 1980), 143.

² Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 143; İlyas Üzümlü, "Nusayrilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/270; Pınar Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", *Orta Doğu, 4 Analiz* (Temmuz, 2012), 43.

³ İbn Nusayr, kendisinin, İmamiyye'nin onuncu imamı Ali en-Nakî tarafından gönderilen bir peygamberdir. Bu peygamber, haramı helal kabul etmekte, tenasühe inanmakta ve meşru olmayan davranışları teşvik etmektedir. Bu inanca göre Ali en-Nakî ilah olarak kabul edilmektedir. Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dîni Ritüelleriyle Nusayrilik", *Ortadoğu Yıllığı* (2011), 584.

⁴ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 143-144. Abdulmuttalip Arpa, Kasım Ertaş, "Batınî Düşüncede Tevil ve Nusayrilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 62 (2012), 298.

⁵ Muhammed b. İbrahim el-Hamd, Nusayriyye, *Hakikatühâ, Tarihuhâ ve Akâidühâ* (Suriye: 2012), 13.

⁶ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 143-144. İbn Nusayr, kendisini İmamiyye'nin XI. İmamı olan Hasan el-Askerî'ye açılan kapı olduğunu ileri sürmektedir. Yani kendisi Hasan el-

Nusayriliğin fikirleri tamamen batını tevillere (yorumlara) dayanmakta⁷, Hıristiyan kültür ve inancının izlerini taşımaktadır. Nusayriliğin inanç ve fikirlerini ayrıntılı olarak ele alan ve anlatan en önemli kaynak, mezhebi Mısır'da yaymaya çalışan, Fatımîlerin baskısı sonucunda Suriye taraflarına gelen⁸ Hüseyin b. Hamdan el-Hasîbî'nin "Kitabü'l-Mecmû" isimli eseri kabul edilmektedir. Hasîbî mezhebin inanç ve ibadet esasları gibi temel niteliklerini yazılı hale getirmiş ve Hamdânîler (905-1004)'in Halep kolunun kurucusu Seyfüddevle (944-967) zamanında mezhebini yayma imkânı bulmuştur.⁹ Hasîbî eserinde "Allah katında din İslam'dır" ayetine yer vermekte ve kendilerini Müslüman olarak kabul etmektedir.¹⁰ Hasîbî'nin hayatında Nusayrilik Irak'ta son derece az bir grubun inancı olarak kalmıştır. Onun Bağdat'tan Halep'e gelerek, çalışmalarına burada devam etmesi, Nusayrilik için bir dönüm noktası olmuştur. Hâsibî'nin ölümünden (ö.359/969) sonra Nusayrilik Halep ve Bağdat olmak üzere iki ayrı dini merkeze ayrılmıştır. Muhammed b. Ali el-Cilli Halep'te Nusayriliği yürütürken, Ali el-Cisrî, Bağdat merkezini idare etmiştir. Hülâgû'nun Bağdat'ı yakıp-yıkması ile Bağdat merkezi son bulunca, bundan sonra mezhebin faaliyetleri Halep'ten yürütülmüştür. Halep merkezini yürüten Muhammed b. Ali el-Cillî vefatından önce halef olarak yerine Ebu Said el-Meymun Sürur b. Kasım et-Taberânî'yi bırakmıştır. Taberânî de siyasî ortamı kendilerine muhalif bulmasından dolayı mezhebin merkezini Lazkiye'ye taşımıştır.¹¹ Taberânî'nin Lazkiye'de ölmesinden (ö.426/1034) sonra mezhep imamlığını sürdüren olmadığından, Nusayri şeyhleri buldukları bölgelerde cemaatlerini kendileri yönlendirmişlerdir. Günümüze kadar bu gelenek devam etmiştir.¹² Mezhebe bağlı olanlar, diğer ibadet ve iman esaslarını yaşadıkları ortama, inanç ve geleneklerine göre şekillendirmişler, ayetleri kendilerine göre

Askerî'nin elçisidir. Diğer bir ifade ile kendisi Tanrıya giden yolun girişidir. Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dînî Ritüelleriyle Nusayrilik", 584-585, 592.

⁷ Nusayrilerin mezhepleri ile ilgili usûlleri, harf, sayı ve yıldızlar gibi gaybî ilimlere dayanmaktadır. Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, haz. İsmail Görkem (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 172.

⁸ Ayşe Atıcı Arayancan, "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizârî İsmailîleri ve Nusayrîlik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 54 (2010), 184.

⁹ Ayşe Atıcı Arayancan, "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizârî İsmailîleri ve Nusayrîlik", 184; Sacid Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları Altında Osmanlı'nın Son Döneminde Nusayriler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/2 (2010), 779. Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 19.

¹⁰ "Şeyhü'd-Din" olarak kabul edilen Hasîbî'nin mezarı Halep'te bulunmakta ve Şeyh Yaprak Türbesi olarak bilinmektedir. Muhammed Raşid Batur, "Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Esasları", *İnsan ve Toplum* 3 (2013), 64.

¹¹ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 11; Ayşe Yalçın, *Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat Sonucu Elde Edilen Verilerin Mukayesesi: Hatay Nusayriliği Örneği* (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. 2020), 10.

¹² Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 11-12.

tevil etmişlerdir. Bundan dolayı da diğer Müslümanlar arasında Müslümanlıkları tartışılır olmuştur.¹³

Buraya kadar gelişmelerden Nusayrîlik'in Basra'da doğduğu, Suriye, Adana ve Mersin (XI. yüzyıl ortaları) taraflarında yayılma eğilimi gösterdiği anlaşılmaktadır.¹⁴ Akdeniz ile Asi nehri arasında dağlık bölgelerde bulunan Nusayriler, çoğunlukla Suriye'nin kuzey kesimlerinde az da olsa İran'da yaşamaktadırlar.¹⁵ Renan ve Parlemans gibi batılı yazarlar, Nusayri kelimesinin Nasranî'den türediğini ileri sürerek, Hıristiyanlık ve Hıristiyanlarla bağlantı kurmaya çalışmışlardır.¹⁶ Fakat bu düşünceler Nusayriler tarafından da ilgi görmemiştir.¹⁷ 1071'den sonra Antakya Selçuklular eline geçince, Nusayri cemaati Türk hakimiyeti altına girmişti.¹⁸ Suriye ve Kudüs 1098'de Haçlılar'ın istilâsına uğradığında, Nusayriler Haçlı hakimiyetinde kalmış, onlara yardımcı olmuş ve karışık siyasî ortamdan yararlanarak propagandalarını yaymışlardır.¹⁹

2. Mezhebin Görüşleri

Mezhebin temel görüşünü "Hz. Ali'nin kutsallaştırılması ve ilahlaştırılması" oluşturmaktadır. Nusayrîliğe göre Hz. Ali zâhirde imam (devlet başkanı) ise de batınî olarak tanrıdır. Günahları affetme, yardım etme, rızık verme gibi ilahi özellikleri vardır. Nusayrîlik'te tanrı daha önce altı defa beşer olarak kendini göstermiş, yedincisi Hz. Muhammed döneminde Hz. Ali'de gerçekleşmiştir. "Yedi Devir" olarak gerçekleşen bu dönemler, Adem, Nuh, Yakup, Musa, Süleyman, İsa ve Hz. Muhammed devirleridir.²⁰

Nusayri mezhebine göre şehadet kelimesi "Ben Ali'den başka ilah bulunmadığına şehadet ederim" ifadesidir. Buna göre Ali Allah'tır ve kendi nurundan Hz. Peygamber'i yaratmıştır. Muhammed ise Selman b. Fârisî'yi yaratmıştır. Selman da "bab"dır. Bu inanç A (Ayın), M (Mim) ve S(Sin) sembolü olarak ifade edilir. Bu üçlü sistemde A (Ali), M (Muhammed), ve S (Selman)

¹³ Sacid Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek: Lazkiye Nusayrileri ve Hamidiye Mektepleri", *Current Research in Social Sciences* 5/1 (2019), 779.

¹⁴ Üzüm, "Nusayrîlik", 270.

¹⁵ Muhammed b. İbrahim, *Nusayriyye, hakikatühâ, tarihuhâ ve akâidühâ*, 53.

¹⁶ Nusayrîlik ile Hıristiyanlık arasında ilişki olduğunu iddia edenler, Nusayrîliği bir takım nazariye ve teorilerle Hıristiyanlıkla ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Bunlar ilmi olmaktan uzak, art niyetli girişimler olup olmadıklarından, fazla bir anlam ifade etmezler. Böyle çalışmalarını çürüten makale için bk. Halil İbrahim Bulut, "Tarih, İnanç Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrîlik", 582.

¹⁷ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

¹⁸ İnan Keser, *Kent Cemaat Etnisite, Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Nusayrîlik*, (Ankara: Ütopya Yayınları, 2008), 57.

¹⁹ Arayancan, "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizârî İsmailîleri ve Nusayrîlik", 190. Cengiz Tomar, "Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar Suriye Tarihi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/549.

²⁰ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 148; Üzüm, "Nusayrîlik", 272; Bulut, "Tarih, İnanç Kültür ve Dînî Ritüelleriyle Nusayrîlik", 589.

demek olup Hıristiyanlıktaki “Baba, Oğul ve Kutsal Ruh” üçlemesi ile açıklanabilir.²¹

Mezhebin esaslarına göre, Nusayriler, Ali'nin ilahlığına inanmak ve onun yücelik nimetine erişmek bahtiyarlığına erişmiş insanlardır. Nusayriler böyle bir inanca sahip olmalarından dolayı gurur duyarlar. Ali onları ödüllendirmek için insan suretinde yeryüzüne inecektir. Ali'ye inanan Nusayriler yıldızlar haline dönüşecek ve nurlar alemine yükseleceklerdir. Nusayri olmayanların, Müslüman, Yahûdî veya Hıristiyan ruhları hayvan cesetlerine girecektir. Onlara göre kadınların ruhları yoktur. Nusayri fırkalarından bazılarında göre kadınlar hayvanlar (canavar) gibi olduklarından, ceza veya sevapları olmayacak ve öldüklerinde tamamen yok olacaklardır.²² Şeytanlar, insanların günahlarından, kadınlar da şeytanların günahlarından yaratılmışlardır. Fakat masum olan Hz. Fatimâ dışında diğer kadınlar hakir ve aşağılık varlıklardır. Onlara göre Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman, Talha, Muaviye, Yezid, Haccac gibi şahıslar şeytanın sembolleridir ve bunların hepsi lanetlidir.²³

Nusayriliğe göre Allah'ın sayısız melekleri vardır ve bunlar parlak, ipekten yaratılmış, yeşil elbiseler giyen, nurani varlıklardır. Nusayriler kutsal kitapları ve peygamberleri kabul eder, Kur'an'ın batınî manalarının bulunduğunu ve kendilerinin de bu manaları bildiklerini ileri sürerler.²⁴ Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar 100.000 peygamber gelmiş ve hepsinin temsilcisi Hz. Muhammed'dir. Nusayriliğin en önemli inançlarından birisi tenasühdür. Öldükten sonra ruh bir başka bedende tekrar hayat bulur yani canlanır. Nusayri inancı doğrultusunda hayat yaşayanlar öldüklerinde yedi değişim geçirdikten sonra yıldızlar arasında hayatlarına devam ederler. Kötü hayat yaşayanlar ve inkarcılar ise katır, köpek, koyun şekillerinde doğarlar. Çok kötü hayat yaşayanlar ise haşerelerin ve kötü hayvanların şekillerinde doğarlar. Küfürde olanlar hayvan bedenlerine girer ve bu yaşantı sürekli devam eder.²⁵

En önemli ibadet “batınî namazı” olup, Hz. Ali'ye açılan kalbin duası, yakarışı anlamını ifade eder. Bundan dolayı özel bir ibadet yerine, camiye gerek yoktur. Sadece namazın beş şartları içinde, gizliliğe önem vermek, “Müminlerin emiri yüce Ali bize merhamet et” diye dua etmek yeterlidir. Nusayrilik'te büyük şeyhlik, nakiplik ve neciplik gibi dinî hiyerarşi vardır. Hz. Ali'nin dünyadaki

²¹ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 148-149; Üzüm, “Nusayrilik”, 272.

²² Sayın Dalkıran, “Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II (Dürzilik ve Nusayrilik)”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 21 (2015), 215; Muhammed b. İbrahim, *Nusayriyye*, 20.

²³ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 149-150; Üzüm, “Nusayrilik”, 272.

²⁴ Üzüm, “Nusayrilik”, 272.

²⁵ Muhammed b. İbrahim, *Nusayriyye*, 13.

temsilciliği olan büyük şeyhlik, çalışmaya gerek olmadan babadan oğula silsile yoluyla geçer.²⁶

Nusayrîlik Şîliğin İmamiyye kolundan doğmuş olmasına rağmen, teville dayalı inanç anlayışı, İmamiyye tarafından tepki görmüştür. Nusayrîlerin önemli din adamlarından olan Hamdan el-Hâsibî Bağdat'ta yaşarken, bizzat Şîler tarafından aşırı tepki ile karşılaştığından dolayı takiyye yolunu seçmiştir. Böylece bu mezhepte takiyye geleneği başlamıştır. Bundan sonra Nusayrîler her gittikleri yerlerde takiyye inancını sürdürmüşlerdir.²⁷

Yukarıda belirtildiği gibi Hamdan el-Hâsibî, mezhebi Mısır'da yaymaya çalışırken, Fatimîlerin baskısı sonucu, Nusayrî inanç hareketini daha ileri taşımak için, Suriye taraflarına gelmiş²⁸ Şî-Büveyhilerin ve Hamdânîlerin siyasi desteğini almayı başarmış, mezhebin yayılması için çok gayret etmiş ve Halep'te ölmüştür (ö.359/969). Halep'ten Lazkiye'ye yayılan hareket, özellikle on birinci yüzyılın ortalarında Lazkiye'nin dağlık bölgelerinde daha da etkili olmuştur.²⁹

Lazkiye ve çevresi Selahaddin Eyyubî (1171-1193) tarafından 1188 tarihinde fethedilmiş ve bölge Eyyubî yönetimine girmiştir. 1258 tarihinde Abbasilerin Moğollar tarafından yıkılması ile Abbasi topraklarında ve Suriye'de siyasi boşluk oluşmuştur. 1261 tarihinde Baybars (1260-1277)'in Aynicâlut'ta Moğolları yenmesi ile Suriye'nin büyük bir kısmı Memlukler'in eline geçmiştir. Memluk hükümdarı Sultan Baybars Nusayrîlerin ikamet ettikleri yörelere camilerin yapılmasını, yapılan camilerin masraflarını halkın karşılamasını emretmiş, Nusayrîlerin Sünnî olmaları için yoğun çabalar harcamıştır.³⁰ Memluk Sultanı Kalavun (1279-1290) zamanında da benzer faaliyetler devam etmiştir.³¹

3. Osmanlılar Dönemi Nusayrîler ve Nusayrîlik

Yavuz Sultan Selim 1514 tarihinde İran seferine çıkmış ve Safavilerle yaptığı savaşta, Nusayrîler İran tarafını desteklemişlerdi. Bu tarihlerde Nusayrîler, Osmanlılar tarafından Müslüman kabul edilmemiş, gayri müslim cemaatlerden de sayılmamışlardır.³² 1516 tarihinde yapılan Mercidabık Savaşı ile Suriye Osmanlı yönetimine girdiğinde Nusayrîlerin önemli merkezlerinden olan Lazkiye, idari birim olarak Trablusşam eyaletine bağlı sancak merkezi yapıldı. XIX. yüzyılda bu defa Lazkiye Şam eyaletine bağlanmış, Sultan Abdülaziz

²⁶ Fıçlalı, Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri, 153; Üzüm, "Nusayrîlik", 272-273.

²⁷ Fıçlalı, Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri, 143-144; Muhammed b. İbrahim, *Nusayriyye*, 13; Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek: Lazkiye, Nusayrîleri", 779.

²⁸ Arayancan, "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi", 184.

²⁹ Üzüm, "Nusayrîlik", 270.

³⁰ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 780.

³¹ Arayancan, "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizârî İsmailîleri ve Nusayrîlik", 192.

³² Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

zamanında 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Suriye³³ vilayetinin Trablus sancağına bağlı kaza konumuna getirilmiştir. 1884'te son olarak Beyrut vilayetinin kazası yapılmış ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar Lazkiye'nin idari biriminde bir değişiklik yapılmamıştır. O zaman ve sonraki süreçlerde Lazkiye'nin Trablus ve Beyrut ile geniş bir iktisadi ilişkisi vardı ve Lübnan ticaretinde önemli bir konuma sahipti.³⁴ Bu dönemde mahalli şeyhlerin denetiminde önceki idarelere göre daha serbest ve sakin bir hayatları olmuştur.³⁵ Osmanlı yöneticileri Nusayrileri gayrimüslim bir millet olarak değil, Müslümanlar arasında inançlarında aşırılığı benimsemiş (rafizî) bir toplum olarak gördüklerinden, gayrimüslimlerden alınan cizye vergisini bunlardan almamışlardır. Kanuni Sultan Süleyman ve devam eden çağlarda Osmanlı idarecileri Nusayrileri Müslüman cemaatler zümresinden saydıklarından, vergi mükellefi olarak muamele etmişler ve askerlikle yükümlü tutmuşlardır.³⁶

XVIII. yüzyılda Nusayriler mültezimlik gibi önemli görevlerde bulunmuş, özellikle kırsal kesimlerde nüfuzlu konuma gelen ailelerden olmuşlardır. Bu durum onlarda politik görevlerde bulunmalarına imkan sağlamıştır XIX. yüzyılda Suriye yönetiminde valiler idarede daha çok söz sahibi olmaya başlayınca, eyaletlerin ileri gelen eşrafı valilerin ya yanında veyahut muhalif olmak durumunda kalmışlardır. Nusayriler de böyle bir ortamda, siyasi eylemlere katılmış ve belirli bölgelerde devlete isyankâr tutumlarını sürdürmüşlerdir.³⁷

İbrahim Paşa yönetiminin gayri müslimlere verdiği serbestlikten yararlanmak isteyen Fransızlar, Osmanlı Suriye'sinde Marûni ve Katolikleri Cizvit papazları ve Latin rahiplerinin eğitimi ile bilinçlendirmeye çalışırken, İngilizler de Nusayri ve Dürzileri destekleme siyasetini yürütmüşlerdir.³⁸ Verilen eğitimler oldukça etkili olmuş ve bölgede Fransızca ve İngilizce konuşanların sayısı Türkçe'nin önüne geçmiştir. İngiliz ve Fransızların Nusayri ve diğer unsurlarla ilgilenmeleri bunların inanç ve yaşayışlarına önem vermeleri değil, buldukları coğrafi

³³ Osmanlı Devleti, Bilad-ı Şam olarak adlandırılan Suriye'yi, Şam, Halep, Trablus ve Sayda vilayetleri ismi altında dört bölgeye ayırarak idare etmiştir. Tayyar Arı, *Orta Doğu* (Bursa: Alfa Yayınları, 2017), 1/103.

³⁴ Takiyyü Şerefeddîn, *en-Nusayriyye* (Suriye: 2009), 62-63; Mahmud Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi ve Aleviler Devleti", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* (Ankara: Bahar, 2020), 93/145.

³⁵ Hanifi M. Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 25-26. Nusayrilerin Yavuz Sultan Selim döneminde zarar gördüklerini savunan kaynağa göre, Nusayriler kendi iç dünyalarında gizliliği esas alırlar. Bunun etkisi ile Nusayriler arasında kabile ve aşiret bölünmeleri yaşanmıştır. Kanunî Sultan Süleyman zamanında ise Antakya, Adana, Tarsus ve Süveydiye çevrelerine yayılmışlardır. Türk, *Anadolu'nun Gizli İnançları, Nusayrilik*, 46-47.

³⁶ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 780-781.

³⁷ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 781-782.

³⁸ Naim Ürkmez, Aydın Efe, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2012), 128-130.

konumda daha çok etkin olma isteğindedir. Bunu da çoğunlukla eğitim ve misyonerlik faaliyetleri ile yürütmüşlerdir. Bunun farkına varan Osmanlı yönetimi yabancı güçlerin iki çalışma alanlarına karşılık inanç ve eğitim alanlarına ağırlık vermişlerdir. Yani buralarda okul ve cami açma çalışmalarını artırmıştır.³⁹

Yabancı devletlerin eğitim ve misyonerlik faaliyetleri devam ederken bazı Nusayri muhtarlar devlete Ehl-i Sünnet sayılmalarını ve dini görevlerini de yapma taleplerini bildirmişlerdi. Bâbîâlî'ye gelen bu talepler sadaret tarafından memnuniyetle karşılanmış ve ehl-i İslâm muamelesi yapılmıştır. Yani bu dönemde de Osmanlı devlet yöneticileri Nusayrileri Müslüman kabul etmişlerdir. Hıristiyan misyonerler ise Nusayrilik'teki bazı inançların Hıristiyanlığa daha yakın olduğunu ileri sürerek, bunları "Hıristiyan Yitikler" diye nitelemiş ve onları sahiplenmişlerdir. Osmanlı Devleti, Tanzimat'ın ilanından sonra da Müslüman cemaat gibi aynı muameleye tâbî tutulmuşlardır. Nitekim değişen kur'a usulü uygulamasıyla askerliğe almakla, onlara Müslüman muamelesi yaptığını göstermiştir.⁴⁰

XIX. yüzyıl kaynaklarında verilen bilgilere bakılırsa Nusayriler sadece Lazkiye ve çevresinde değil, Trablusşam, Tartus, Safed, Tarsus, Adana, Mersin, Antakya, Akkar, Süveydiye çevresinde yaşadıkları görülmektedir. Bunlar arasında coğrafi konumu, nüfus yoğunluğu ve ticari fonksiyonundan dolayı Lazkiye her zaman Nusayrilik'in merkezi olarak kabul edilmiştir.⁴¹ Yukarıda değindiğimiz gibi XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'ne karşı zaman zaman ayaklanan Nusayriler, devlete vergi vermekten ve askere gitmekten kaçınmışlardır.⁴² Örneğin, 1808'de Cebel-i Nusayriye'de isyan çıkaranlara karşı gönderilen Genç Yusuf Paşa, isyancıların bir kısmını esir alarak, olayı önlemişti. Yusuf Paşa cezalandırmada katı tutumdan kaçınmış, isyan sırasında köylerinden ayrılmak zorunda kalan köylülerin, tekrar topraklarına dönmelerine izin vermiştir. Esir alınan köylülerin Ehl-i Sünnet akaidini kabul etmeleri durumunda serbest bırakacaklarını vaad edince, onlar bu teklifi kabul etmişlerdi. Yusuf Paşa Cebel-i Nusayriye'den ayrılana kadar Nusayriler, inançları gereği takiiye yapmışlar ve Ehl-i Sünnet itikadını benimsediklerini ifade etmişlerdir. Fakat daha sonra bu itiraflarından vaz geçerek, eski itikadları olan Nusayrilik'e dönmüşlerdir.⁴³ Bu tarihlerde yaşanan bir başka örnek de şöyledir; 1817 tarihinde Nusayri Şemsin ailesinden 115 kişi, Şam Valisi Süleyman Bey'e müracaat ederek mezhep

³⁹ Ürkmez, Efe, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler", 129.

⁴⁰ Ürkmez, Efe, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler", 130.

⁴¹ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 12. İran, Lübnan, Irak'ta Kûfe ve Cünbula şehirlerinde, Mısır'da, Suriye'de Lazkiye ve Cebel-i Ensârî bölgelerinde % 8-12 arasında oldukları tahmin edilmektedir. Üzüm, "Nusayrilik", 270; Pınar, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Nusayriler", 489.

⁴² Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

⁴³ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 782.

değiştirdiklerini ve Ehl-i Sünnet itikadını benimsediklerini belirtmişlerdi. Bunlar samimi olduklarını göstermek için eski ibadet yerlerini yıkmış, yeni cami yapmış ve kendilerine dini bilgi vermesi için Sünnî birinin görevlendirilmesini istemişlerdi. Yapılan tahkikatta Şemsin ailesinin Sünniliği benimsediği görülmüşse de ileriki dönemlerde bunun bir takiyye gereği olduğu anlaşılmıştır. Örnek olarak verilen iki olaydan anlaşılmaktadır ki, Osmanlı merkez yöneticilerinin Ehl-i Sünnet akaidini benimsetme çabaları ve baskıları yoktur. Fakat yerel idarecilerin şahsi uygulamaları görülmekte ve bunlar merkezdeki idarecilerin iradeleri dışında gelişmektedir.⁴⁴

İbrahim Paşa 1832’de Suriye’ye hakim olduğunda, bölgede idare ve verginin yanında müslim, gayri müslim ilişkilerinde önemli değişiklikler yaşandı. Değişimden etkilenen Nusayriler ağır vergiler ve zorunlu askerlik hizmetlerini ileri sürerek isyan hareketlerinde bulundular.⁴⁵ İbrahim Paşa ayaklanmaları bastırmak için düzenli birlikler gönderip olayları yatıştırmışsa da zaman zaman isyan hareketleri İbrahim Paşa’nın Suriye’den ayrıldığı 1841’e kadar devam etmiştir.⁴⁶ Bu arada İngiltere ve Fransa, Nusayrilerin isyan hareketlerini çıkarları doğrultusunda yönlendirmek ve kullanmak istemiş ve merkezi yönetimin zayıflığından yararlanan bu devletler, onları silahlandırıp isyanlar teşvik etmişlerdir.⁴⁷ Böyle durumlarda İstanbul hükümeti ya merkezden düzenli asker gönderir veya mahallî güçlerle önleme yoluna giderdi.⁴⁸

1869’da Süveyş Kanalı’nın açılması, Akdeniz çevresinde sosyal yaşantıyı etkilemiş ve Anadolu’nun güney kesimlerinde değişikliğe yol açmıştır. Bundan sonra Mısır, Suriye, Lazkiye ve Trablusşam’dan Çukurova’ya gelen Nusayriler, bölgenin demografik, siyasi ve kültürel yapısının değişmesinde etkili olmuşlardır.⁴⁹

Tanzimat dönemi, üst bürokrat idarecilerin azınlık cemaatlerine karşı geniş hoşgörü döneminin başladığı tarihî bir dönüştür. Ancak farklı inançlara sahip topluluklar veya bu toplulukların idarecilere karşı tutumları, devletin icraatlarında farklı bakış ve değerlendirmelere sebep olmuştur. Devletin Nusayriler’e, Nusayriler’in de devlete bakış açılarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Bu gelişmelerde batılıların Nusayriler’e karşı başlattıkları misyonerlik faaliyetlerinin önemli etkisi vardır. XIX. yüzyılın ikinci

⁴⁴ Uğuz, “II. Abdülhamid’in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek”, 782-783.

⁴⁵ Hatice Arslan, “Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik”, *Mizanü’l-Hak İslamî İlimler Dergisi* 1 (2015), 107; Pınar, “Suriye’nin Nusayri Yüzü ve İran”, 489.

⁴⁶ Ali Zeynel Gökpinar, “Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu”, *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 8 (2013), 44. Harun Işık, “Kitâbu Ta’limi Diyanet’in Nusayriyye Işığında Nusayri Teolojisi”, *Bilimnâme XXIV/1* (2013), 35.

⁴⁷ Gökpinar, “Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu”, 44.

⁴⁸ Üzüm, “Nusayrilik” 271; Yalçın “Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat”, 42.

⁴⁹ Arkan, “Suriye’nin Nusayri Yüzü ve İran”, 22.

yarısından itibaren Nusayri cemaatlerle geçmişte yaşanan soğuklukları gidermek veya en aza indirmek suretiyle devlete bağlılıklarını ve güvenlerini artırmak için karşılıklı adımlar atılmıştır.⁵⁰ Bir önceki sayfada değerlendirdiğimiz gibi Nusayriler'e yönelik misyonerlik faaliyetleri 1830'lardan itibaren hız kazanmıştı. Çalışmalarında belirli bir mesafeye varan Amerikan misyonerleri 1850'lerde okul açma faaliyetlerine yöneldiler. Amerika'daki Protestan kilisesi ile iş birliği içinde çalışan bu misyonerler dışında, Fransız ve İngiliz misyonerleri de eğitim faaliyetlerinin yanı sıra sağlık hizmetleri ile Nusayri cemaat içinde çalışmalarını yürütmüşlerdir.⁵¹ Nusayrilerin merkezi kabul edilen Lazkiye'de, misyonerlik faaliyetlerinin hızlanması ve Protestanlığa geçenlerin sayılarında görülen artıştan devlet tedirgin olmuştu. Gereken önlemler alınmayıp, din değiştirenlerin sayılarında artışın olması durumunda, bölgede sosyal ortam muhtemel toplu çatışmalara ve isyanlara dönüşebilirdi. Pek çok siyasi gelişmelerde batılı devletlerin müdahalesi ile karşı karşıya kalan devlet için bu gelişmeler yeni bir dış müdahaleye kapı aralamak olurdu. Osmanlı hükümeti çok yönlü tehlikeleri bertaraf etmek için bir taraftan misyoner faaliyetlerini takibe alırken diğer taraftan da eğitim çalışmalarına hız vermişti.⁵²

1852 tarihinde Antakya'dan İstanbul'a gönderilen bir yazıda Nusayrilerin mezheplerini bıraktıklarını, dini inançlarını düzelttiklerinden dolayı kendilerine Sünnî akide esaslarına göre muamele yapılmasını istediler. Fakat Sünnî din adamları Nusayrilere inanmadıklarını, şer'i olarak tövbelerinin kabul edilemeyeceğini, iddia ederek itirazlarda bulunmuşlardır. Bu itirazlar zaman zaman gerginliklere yol açmıştır. Belgede ayrıca Nusayrilerle Sünnî halk arasında karşılıklı ölümlerden söz edilmektedir. Mahalli Sünnî ülemânın tepkili yaklaşımına rağmen üst makamlardan verilen fetvalarla İslam akaidini kabul edenlerin, tövbelerinin kabul olacağı belirtilmiştir.⁵³ Durumun hükümetçe görüşülmesinden sonra, bölge idarecilerinden daha kapsamlı bilgilerin alınmasına karara verilmiş ve Nusayrilerin yaşadıkları Şam, Halep, Adana, Sayda valilerinden, görüşlerin alınması ve ona göre bir karara varılması benimsenmiştir. Gelen mahallî resmi yazılar tartışılmış ve Nusayrilerin Sünnilik dairesi içinde yer almaları için bazı icraatlar yapılmıştır. Böylece inanç birliğini sağlamanın yanında devlete bağlılığın da esasları ortaya konmuş olmaktadır. Bundan sonraki senelerde de Antakya, İskenderun ve Lazkiye Nusayrilerinden Sunniliği benimseyenler olmuştur. Ancak bu yakınlaşmalardan sonra resmi eğitim kurumlarının açılması ve buralarda Nusayri çocuklarının eğitilmesi

⁵⁰ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 783-784.

⁵¹ Gökpınar, "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", 48.

⁵² Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 15.

⁵³ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 784.

kararı alınmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak 1890'da Lazkiye'de 15.000, Merkab kazasında ise 40.000 kişi Hanefi mezhebine geçmiştir.⁵⁴

Aslında Memlûkler döneminden beri mevcut yönetimlere karşı ayaklanmayı adet edinen Cebele ve Lazkiye'nin dağlık kesimlerinde yaşayan Nusayriler, Osmanlı hâkimiyetine karşı da aynı tavrı göstermişlerdir. İsyanların temel nedenlerine bakıldığında, eşkıyalık hareketleri, vergi vermeme, merkezi idareye karşı gelme ve Tanzimat'ın ilanından sonra askere gitmeyi kabul etmeme başlıca sebeplerdendir. Bunların dışında kendi aralarındaki husumetleri de eksik olmayan bu durumları yörede asayişin bozulmasında etkili olurdu. İsyanların önlenmesi için, mahalli idareciler Nusayri şeyhleri aracılığı ile sükunu sağlamaya çalışırdı. Fakat bu uygulama hiçbir zaman kesin çözüm olmamıştır.⁵⁵

1867'de İstanbul hükümeti, Adana, Lazkiye, Halep, Sayda gibi Nusayrilerin yoğun olarak buldukları idari birimlerin valilerinden, halkın günlük yaşantısı hakkında bilgiler istemiş ve gelen verilere göre başta Lazkiye olmak üzere Müslüman, Nusayri ve Hıristiyan çocuklarının okuyacağı bir rüştiyenin açılmasına karar verilmişti.⁵⁶ Hükümetin girişimi sonucu karşılıklı yakınlaşma artınca Nusayrilerden bazıları Sünni inanç ve akidesi dahilinde camiye giderek ibadet etmek taraftarı olmuşlardır. Fakat mahallî Sünni din görevlileri ve ülemâ buna pek sıcak bakmadıkları gibi, birlikte ibadet etmeye de taraftar olmamışlardır. Hükümet üyeleri ise Nusayriler camiye giderek, Sünnilerle kaynaşır ve dinin temel esaslarını öğrenirlerse, batıl inançlarından döner, kendileri ve çocukları da hak yolu seçerler tarzında kanaat taşımaktadır. Ayrıca hükümetin en çok üzerinde durduğu konulardan birisi de Nusayrileri cehaletten kurtarmak için buldukları yerlere okulların yapılması ve eğitimlerin verilmesidir.⁵⁷ Osmanlı hükümetinin icraata koymak istedikleri yeteri kadar istenilen sonucu vermemiş olacak ki, 1871'de Antakya Nusayrileri, Sünnîlerle aralarındaki problemleri ileri sürerek, hükümetten kendilerine ayrı bir statü verilmesini, idarecilerinin kendilerinden olmasını ve kendileri için ayrı üç cami inşâ edilmesi talebinde bulunmuşlardı. Fakat bu istekler mevcut şartlar ve karşılıklı menfaatler gereği olumlu karşılanmamıştır.⁵⁸

Mevcut şartlardan birisi ve en önemlisi, devletin sıbyan mekteplerindeki eğitimi karşısında misyonerler, Nusayriler içinde geniş imkanlara sahip, ileri düzeyde eğitim vermekte, Nusayri çocukları üzerinde daha etkili olmaktaydılar. Nusayri bölgelerinde izlenen bu durumu yakından takip eden

⁵⁴ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 15.

⁵⁵ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 13.

⁵⁶ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 785.

⁵⁷ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 785-786.

⁵⁸ Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 787.

misyonerler, Hıristiyanlık propagandaları yaparak bir kısım gençlerin din değiştirmelerine sebep olmuştur.⁵⁹

İkinci Abdülhamid döneminde Suriye ve diğer Arap topraklarında İslamcı politika izlenmişti. Padişah halk ve bölge idarecilerinin birbirlerine karşı menfi tavırlarını değiştirmek istemiş ve Nusayrileri kazanmak için nişan ve ödüller vermiştir. Süreç içinde bazı Nusayriler yerel idareye dahil edilmişlerdir.⁶⁰ Yapılan ıslahatlara paralel olarak bir takım idari düzenlemeler de yapılmıştır.⁶¹ Örneğin 1880 tarihli kayıtlara bakıldığında Lazkiye'de devletin bir rüşdiye mektebi yanında, yerli Hıristiyanların bir mektebi, Amerikalıların yedi sıbyan okulları ve bir üst derecede mektepleri vardı. Devlet okulunda sadece 65 öğrenci varken, misyoner okullarında 1000'den fazla öğrenci eğitim-öğretim görmekteydi.⁶² Bu dönemde Lazkiye⁶³ Mutasarrıfı Ziya Bey (1885-1892) Nusayrilerin durumunu incelemiş ve durumları ile ilgili düşüncelerini bir rapor halinde Sultan Abdülhamid'e yazmıştı. Bu raporda, Nusayrilerin İran elinde bir alet olarak kullanıldığını, onların duygu ve düşüncelerine meyilli olduklarını, Cebel-i Nusayriye çevresinde bulunan medreselerin devlet siyasetine muhalif olduklarını, bunların kapatılmasını, bunların yerine devlet okullarının açılmasını, Nusayrilerin İslam dinine girmelerinin faydalı olacağını yazmıştı. Padişah ve hükümet erkanının uygun görmesi ve tavsiyeleri üzerine mutasarrıf Ziya Bey, Nusayriye reislerini livâ meclisine çağırdı. Görüşmeler sonunda Nusayriye grupları kendi istekleri ile Sünnî inancı benimsediler. Onlar bu kabullerinin doğruluğunu göstermek, reis ve şeyhlerinin İslam'ı benimsediklerini itiraf etmek için vekil olarak hükümete gönderdiler. Bundan sonra Nusayri bölgelerine okullar⁶⁴ ve mescitler yapılmaya başlandı. Yoğun çalışmalar sonunda 1886 tarihine kadar, Lazkiye merkezde 6, Cebele'de 9, Merkab'da 8, Sahyun'da 9 ve Bayır-Bucak'ta 3 olmak üzere toplam 35'e kadar okul açıldı.⁶⁵ Devletin okul açma faaliyetleri ve dini eserleri göndermesi kısa sürede etkisini göstermiş ve 1890 tarihlerinde Lazkiye'ye bağlı 100 kadar köyde insanlar Sünnî inancı benimsediklerini ve İslam akaidini öğrenmek istediklerini belirterek köylerine cami veya mescitlerin yapılması, İslam dinine ait eserlerin gönderilmesi, ayrıca yeni okulların açılması taleplerinde

⁵⁹ Mehmet Pınar, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Nusayriler", *Turkish Studies* 10/9 (2015), 489; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrılık", 107; Uğuz, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek", 787.

⁶⁰ Gökpınar, "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", 49.

⁶¹ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 13.

⁶² Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 17.

⁶³ Lazkiye 1880 tarihinde Cebele, Sahyun ve Merkab kazalarının bağlı olduğu bir sancaktı. Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 17.

⁶⁴ Osmanlı hükümeti Cebel-i Nusayriye sahil bölgelerinde yaklaşık kırk kadar küçük okul açtı. Fakat Mutasarrıf Ziya Bey'in vefatından sonra bunlar keçi ağılına dönüştürüldü. Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 63-65.

⁶⁵ Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 63-65; Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 18.

bulunmuşlardır.⁶⁶ Yoğun talepler üzerine Lazkiye, merkez olmak üzere Sahyun, Merkab, Cebel'e'nin hemen hemen her köyüne okullar açılmış, hocalar tayin edilerek, çocuklara Ehl-i Sünnet üzere eğitim verilmiştir.⁶⁷ Bu idarî uygulama ile Cumhuriyet döneminden önce Nusayrilerin, devletin ana unsurlarından biri oldukları görülmektedir.⁶⁸

Eğitim faaliyetleri dışında Nusayri yerleşim yerlerinde camiler inşâ edilip, Nusayri imam ve müezzinler tayin edilmişti.⁶⁹ Devlet bu politika ile Nusayrileri batının art niyetinden ve misyonerlerin ayrılıkçı hareketlerinden koruyabilmek için bazı önlemler almış oluyordu. Ayrıca Nusayri erkekleri askere almada önemli bir engel aşılmış olmaktadır. Özellikle vergi vermeme hususunda asayiş bozan Nusayri şeyhlerinin yerleri değiştirilmiş, Antakya'dan Adana⁷⁰, Mersin taraflarına göç ettirilmiştir. Belirtilen bu yörelerde 1890 sonrası bir kısım Nusayri'nin Müslüman olmalarıyla yeniden okul ve cami yapılmasına müsaade edilmiştir.⁷¹

İkinci Meşrutiyet'ten sonra, Sultan İkinci Abdülhamid'in izlemiş olduğu İslamcılık politikası bırakılmış ve diğer yerlerde olduğu gibi Nusayri yerleşim yerlerinde Türkçülük siyaseti benimsenmiştir.⁷² Fazla ilgi görmeyen bu girişim Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgenin İngiliz ve Fransız yönetimine girmesi ile tamamen etkisini kaybetmiştir.⁷³

Fransa XX. yüzyılın başından itibaren Suriye'de Nusayriler ve diğer azınlıklar üzerinde sömürgecilik faaliyetleri başlatmıştı. 1912'de Suriye'de önemli merkezlerde siyasi faaliyetlerini yoğunlaştıran ve Birinci Dünya Savaşı'ndan önce mezhepleri ve cemaatleri bölme projesini başlatan Fransa, eğitim ve sosyal hizmetler perdesi altında çeşitli kurumlarını devreye sokmuştu.⁷⁴

4. Osmanlı Sonrasından 1971'e Kadar Siyasî Nusayrilik

Birinci Dünya Savaşı bitmeden 1 Ekim 1918'de Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal orduları ile Şam'a girdi ve kendi yönetiminde Arap hükümetini kurdu. Fakat Fransa, Lübnan'ın kurulan Suriye krallığına katılmasına fırsat vermedi. Fransa

⁶⁶ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 19.

⁶⁷ Uğuz, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları", 22-23.

⁶⁸ Erdal Aksoy, "Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 54 (2010), 204-205; Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 12.

⁶⁹ Üzüm, "Nusayrilik", 271; Keser, "Kent Cemaat Etnisite", 57.

⁷⁰ Adana ve çevresinde yaşayan Nusayriler'in dinî ve edebî dilleri Arapçadır. Halk arasında bozuk Türkçe ve Arapça konuşulmaktadır. Baha Said Bey, *Türkiye'de Alevî- Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreleri*, 171.

⁷¹ Pınar, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde", 489; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 107.

⁷² Pınar, "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde", 490.

⁷³ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 22.

⁷⁴ Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 65.

güç kullandı ve daha 1918 yılı sonlarına doğru Fransa Lübnan'da denetimi eline aldı. 8 Mart 1920'de Suriye Milli Kongresi toplanarak bağımsız Birleşik Arap Krallığı ilan edildi.⁷⁵ Faysal'ın ve Arap milliyetçilerinin kurduğu Arap topraklarını, İngilizler, Sykes-Pickot Anlaşması'nda Fransızlara verilmesini kabul etmişlerdi. Anlaşma hükümleri çerçevesinde 19-26 Nisan 1920'de yapılan San Remo Anlaşması'nda Filistin toprakları hariç, geri kalan Suriye ve Lübnan toprakları Fransız mandasına bırakıldı. Burada alınan kararlarla Orta Doğu'nun kaderini belirleyen ilk resmi kararlar alınmış oldu.⁷⁶ Alınan karar Suriye'de şaşkınlıkla karşılandı. Faysal, var olan ortamda ortak bir sonuca varmak için Beyrut'taki Fransa komutanı General Gouraud ile pazarlık yapmak istedi. Fakat General Gouraud'un yapılan teklifi kabul etmedi. Arkasından Beyrut'tan Şam'a doğru harekete geçen Fransız ordusu 24 Temmuz 1920'de Beyrut Şam yolu üzerinde, Meyselun (Maysalun) mevkiinde yapılan "Meyselun Savaşı" sonucunda Faysal ordularını yenerek Suriye'ye girdiler, Faysal'ın kurduğu Birleşik Arap Krallığı kuruluşundan beş ay sonra yıkılmış oldu.⁷⁷ Avrupa'ya kaçmak durumunda kalan Faysal, İngilizler tarafından Irak kralı yapılan kadar bir daha Orta Doğu'ya gelememi.⁷⁸ Bu arada Faysal'ı destekleyen İngiltere oldu-bitti ile Fransa'yı bölgeden uzaklaştırmak istedi fakat başaramayınca, İngiltere mandası altında kurulacak olan Irak'ta yönetimin başına getirdi.⁷⁹ Fransız askerlerinin Şam'a girmesini müteakip, Katman'da bulunan dört tabur Fransız askerleri kuzeyde Halep'i işgal ederek, Suriye'de tamamen manda idaresi başlatılmış oldu.⁸⁰ Bir taraftan işgaller yapılırken, diğer taraftan da manda yönetimine resmiyet kazandırmak için Fransa ve İngiltere'nin ortak girişimleri ile 24 Temmuz 1922'de Filistin, Suriye ve Lübnan manda yönetimleri Milletler Cemiyeti'nde resmen kabul edildi.⁸¹ Resmiyet kazanan manda yöneticileri nüfus ve inanç durumlarına göre sun'î bir takım özerk bölgeler ve devletler oluşturdular. Özellikle Fransa kurmuş olduğu hükümete bağlı olarak yarı özerk hükümetlerle bölgeyi tamamen parçaladı.⁸²

⁷⁵ Arı, *Ortadoğu*, 122.

⁷⁶ Mustafa Yahya Metintaş, "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması", *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 2/5 (2019), 20.

⁷⁷ Ahmet Ayhan Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik ve Ulus İnşâ Çalışmaları *İctimâiyât* 1/1 (2017), 13; Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 149.

⁷⁸ Metintaş, "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması", 20; Ali Demirel, "Orta Doğu'da Fransız Emperyalizmi: Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye (1920-1946)", *Bellek/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarih Bölümü, Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2019), 74-75.

⁷⁹ Arı, *Ortadoğu*, 122.

⁸⁰ Demirel, "Orta Doğu'da Fransız Emperyalizmi", 75.

⁸¹ Metintaş, "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması", 21.

⁸² Metintaş, "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması", 21.

Fransızlar, Suriye yönetiminde tamamında Fransız amir ve memurları görevlendirip Suriyelileri yönetimden uzaklaştırıldılar. Fransa'nın gerçek siyaseti, toplumu ekonomik, kültürel ve siyasi olarak bölmektir. Fransa'nın Bilâd-ı Şam'daki bu siyaseti sadece gelişmiş askeri makinalarla zafer kazanmak veya diplomatik manevralarla değil, toplumu ayırma ve bölmeye yoğunlaşan bir yönetim anlayışı idi. Bu yoğunlaşmanın merkezindeki en önemli idari yapılanma Nusayrilere bağımsız devlet verme ve hükümet kurmaktır. Böylece halkı dinî ve etnik gruplara ayırıp, bu farklılıkları gündemde tutarak idarelerine süreklilik kazandırmak istediler⁸³

Suriye'de bu gelişmeler yaşanırken, Nusayriler Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra, çıkarları doğrultusunda Fransız mandası taraftarı oldular ve 1919'da Suriye milliyetçilerinin düzenlediği Suriye Konferansı'nı boykot ettiler ve Fransız ordusu içinde yer aldılar.⁸⁴ Ayrıca 1919 sonlarında yetmiş üç Nusayri kabile reisi Fransız yüksek komiseri General Gouraud'a bağımsız Nusayri birliğinin oluşturulması ve kurulmasını istediler.⁸⁵

31 Ağustos 1920'de Lazkiye Sancağı, Trablus sancağının kuzey kısmı ve Masyaf kazasının bir kısmını içine alan Alevî otonom bölgesi oluşturuldu ve Aralık 1924'te Nusayriler, Suriye manda idaresi altında kendi yönetimlerini kurdular.⁸⁶ Fransa ve İngiltere 23 Aralık 1920'de kendi aralarında mandaları altındaki devletçiklerin sınırlarını tespit ettiler. Fransa, Arap milliyetçiliğini zayıflatmak ve kendi konumunu güçlendirmek için Suriye'de dinî ve etnik kökenleri farklı üç ayrı devlet kurdu. Bunlar güneyde Dürzi Devleti, merkezde Sünnî Suriye Devleti ve kuzeyde Nusayri Devleti'dir. Fakat bu taksimat birtakım sebeplerden dolayı yapılamayınca beş ayrı manda devletçikleri oluşturuldu.⁸⁷ Bu devletler, Şam Devleti, Halep Devleti, Lazkiye'de Nusayri merkezli Alevî Devleti, Dürzi merkezli Cebeli Dürziye ve İskenderun Sancağı'dır. Bunlardan Şam Devleti, Halep Devleti, Nusayri merkezli Alevî Devleti, Dürzi merkezli Cebeli Dürziye, bugünkü Suriye'nin dört yönetime ayrılması anlamına gelmektedir. Her bir hükümet ayrı bir Fransız danışmana teslim edildi. Böylece

⁸³ Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 61; Arı, *Ortadoğu*, 88. Fransız Kaynaklarında Nusayrilik kapalı ve karanlık bir inanç olarak kabul edilmektedir. Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 19. 1841'de Nusayriler hakkında araştırma yapan W. M. Thomson, inanç esaslarında var olan gizlilik prensibinden dolayı Nusayrilerin etnik ve dini olarak toplumların dışında kaldıklarını ve bundan dolayı "öteki durumuna düştüklerini yazmaktadır. Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 20.

⁸⁴ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

⁸⁵ Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 150.

⁸⁶ Resul Bağrı ve Songül Karahasanoğlu, "Türkiye'de Yaşayan Arap Alevileri (Nusayrilerin) Etnik ve Müzikal Kimlikleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/53 (2015), 51.

⁸⁷ Ahmet Bağlıoğlu, "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", *e-Makalât Merkez Araştırmaları* VI/2 (Güz 2013), 498.

Fransa Suriye'de böl-yönet siyasî mantığı ve etnik-dini yapıları öne çıkararak devletçikler oluşturdu.⁸⁸

1922'de bölgenin statüsü değiştirilerek, ismi "Aleviler Devleti" oldu. Yasal olarak bağımsız hale gelen ve 6.500 km² olan devletin başkenti Lazkiye olup, iki sancak ve sekiz kazadan oluşmaktaydı.⁸⁹ Bu devlette mahkemeler bağımsız olarak davalara bakmakta, Nusayrilere düşük vergi imkanı sağlanmakta ve Fransa tarafından bir takım hukuki imtiyazlar sağlanmaktaydı.⁹⁰ Ayrıca Fransa Nusayrilere kendi himayesinde istiklal vaad etmiş ve bunu en az on sene kadar sürdürmüştür.⁹¹ Gelişmelerden memnun olan Nusayrililer, bundan sonra Fransa tarafında yer alarak Suriye'deki Sünnî Müslümanlar'ın Fransız yönetimine karşı direnişlerinde işgalcilerle ortak hareket etmişlerdir. Böyle olsa da Müslüman-Alevî kimliğini almış olmaktan son derece memnun oldular ve 1926 tarihinde bir grup Nusayri vermiş oldukları fetva ile Müslüman-Şîî ismini benimsediklerini göstermiş oldular ve "her Alevî Müslüman'dır. İslam inancına bağlı olmayan, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğunu Muhammed'in de peygamberliğini reddeden, Alevî değildir. Aleviler Şîî Müslümandır ve İmam Ali'nin takipçileridirler", görüşü doğrultusunda kendilerini Alevî olarak gördüler.⁹²

1925'te Fransa, Şam ve Halep devletlerini tek bir Suriye devleti olarak birleştirdi. Dolayısıyla yeniden kurulan Sünnî Suriye Devleti'nin içerisine Hama ve Humus da ilave edilmiş oldu. Aynı sene Dürzilerin başlatmış oldukları ayaklanmaya, Sünnilerin yoğun olarak yaşadıkları Hama, Şam gibi yerler de katılarak Suriye geneline yayıldı. Fransa'nın ağır silahları kullandığı ve önemli yerleşim yerlerini bombaladığı ayaklanmalar, aralıklarla 1927 tarihine kadar devam etti. İki sene devam eden Suriye ayaklanmalarında Fransızlar 6000 kadar sivil insanı acımasızca katlettiler.⁹³

1925-1927 yılları arasında yaşanan Suriye olaylarının ardından, Osmanlı döneminde önemli bürokratik görevlerde bulunan Suriyeli liderler Milli Blok oluşturarak bir meclis kurdular. Kurulan meclisin hazırlamış olduğu anayasayı Fransa kabul etmedi (1929). Fransa'nın kendisinin hazırladığı ve manda yönetimini daha da güçlendiren anayasayı yürürlüğe koydu (1930). Bu tarihte İngiltere ile Irak arasında imzalanan anlaşmaya benzer bir anlaşma Suriye heyeti ile Fransa arasında imzalandı. Buna göre Suriye'nin anlaşmanın

⁸⁸ Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", 26; Öner Çubukçu, "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler", *Stratejik Düşünce Enstitüsü* (2012), 4-7; Arı, *Ortadoğu*, 123; Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 150.

⁸⁹ Keser, *Kent Cemaat Etnisite, Adana ve Adana Nusayrilere Örneğinde Nusayrilik*, 57.

⁹⁰ Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 150.

⁹¹ Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 95.

⁹² Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 107-108.

⁹³ Arı, *Ortadoğu*, 123-124.

imzalanmasından üç sene sonra Milletler Cemiyeti'ne girmesi kararlaştırıldı. Ayrıca anlaşmada Fransa, Dürzi ve Nusayri devletlerinin idaresini Suriye idaresine devretme vaadinde bulunmuştur.⁹⁴

İskenderun'a gelince, 20 Ekim 1921'de Fransızlar İskenderun'u sancak haline getirmiş ve Suriye sınırları içinde özel bir muhtariyete dönüştürmüştü. Türk hükümeti ve Fransız temsilcisi Franklin Boullion arasında imzalanan anlaşma ile İskenderun'da özel bir idare oluşturulacak, resmi dili Türkçe olan, Türkler'in çoğunluk olduğu kesimlerde Türk memurlar tayin edilecek ve okullarda Türk kültürüne önem verilecektir. Fakat Sancak'ta üst düzey idareciler Hıristiyanlardan ver Fransızlar'dan tayin edilmiştir.⁹⁵ 1925'te Halep ve Şam devletleri birleştirilince, İskenderun sancağı Suriye Devleti'ne dahil edildi. 1937 yılında Fransa ile görüşmeler sürerken Türkiye'nin girişimi ile İskenderun sancağı dahil Hatay Devleti kuruldu. Merkezi Antakya olan bu devletin sınırları içinde İskenderun da vardı.⁹⁶

Fransa tarafından bugünkü Suriye'de oluşturulan siyasi birimler, milli kimlik bilincinin oluşmasını engellemek içindi. Suriye'de kurulan devletler, dini ve etnik kimlikler dikkate alınarak oluşturulmuştu. Fransızlar kimlikleri ortaya çıkarmak ve gerektiğinde birbirleri arasında var olan ayrılıkları gün yüzüne çıkarmak istiyorlardı. Lazkiye'deki Nusayrilere "sizler ne Türk ne Arap ve ne de Müslümansınız. Sizler Ehl-i Salıp kalıntısı olduğunuzdan Araplar ve Türkler size kötü gözle bakmakta ve hor görmektedirler" gibi propaganda yapmaktaydılar. Topuluklar arasındaki etnik ve dini farklılıkları körüklemek ve tahrik etmek istiyorlardı.⁹⁷

1936'da Fransa tarafından yapılan yeni düzenleme ile Lazkiye ve çevresi Suriye Devleti'nin bir vilayeti olarak kabul edildi.⁹⁸ Bundan son derece rahatsız olan ve hayal kırıklığı yaşayan Lazkiyeliler, 1937'de Enis İbrahim Bey'i Adana'ya göndermiş, Türkiye'nin hakimiyetinde fakat kendi içinde bağımsız bir Lazkiye idaresi kurmak istemişlerdi. Varılan görüşmeler sonunda Hatay Nusayrileri ile Lazkiyelilerin ortak kararlar doğrultusunda hareket etmeleri benimsendi.⁹⁹ İkinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği 1939'da Fransa kendi konumunu sarsmamak için Lazkiye bölgesine yeniden bağımsızlık kazandırdı. Birkaç yıl sonra İngiltere ve Fransa 1941'de Suriye ve Lübnan'a bağımsızlıklarını verme anlaşmasına vardılar. Bunun üzerine cumhurbaşkanı ve başbakan belirlenerek

⁹⁴ Şerefeddin, *en-Nusayriyye*, 95.

⁹⁵ Gökpınar, "Nusayrilere, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", 51-52.

⁹⁶ Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", 26; Çubukçu, "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler", 5; Metin Tuncel; "İskenderun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 22/580-581.

⁹⁷ Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 151-152.

⁹⁸ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

⁹⁹ Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 154.

yeni bir hükümet kuruldu. Bu durumu kabullenemeyen Fransa, Suriye'den askerlerini çekmeyerek, varlığını sürdürmek istemiştir. Ayrıca Fransa'da De Gaulle hükümeti, İngiltere ile yaptığı anlaşmadan vaz geçmek istemişse de İngilizlerin ve Arap milliyetçilerinin baskısı üzerine geri adım atamamıştır. Nihayet 1942'de bir taraftan Fransız manda idaresi önemini yitirmeye başlarken diğer taraftan da Lazkiye Suriye Devleti'ne yeniden bağlanarak vilayet konumuna getirilmiştir.¹⁰⁰

Artık Araplarda milliyetçilik hareketleri inanılmaz boyutlara varmıştı. Bir asır kadar önce başlayan bu hareketin, Tanzimat'ın ilanından (1839), Camp David Anlaşması (1979)'na kadar gelişmesini şöyle maddeleştirebiliriz: a) Arap Milliyetçiliği'nin kültürel hareket olarak ortaya çıkması, b) İkinci Meşrutiyet'in ilanı Arap Milliyetçiliği'nin siyasi milliyetçiliğe dönüşmesi, c) Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ile siyasi milliyetçiliğin yaygınlaşması, d) Baas Partisi'nin ortaya çıkması, e) Cemal Abdünnasır liderliğinde Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması, f) İsrail ile yapılan altı gün savaşlarının yapılması ve Araplar üzerinde etkisi, g) Mısır'ın İsrail ile Camp David Anlaşması'nı yapması ile Arap Milliyetçiliğinin önemini kaybetmesi.¹⁰¹

Fransızların Temmuz 1920'de Suriye'ye girip manda yönetimini kurması ve Lübnan-Suriye topraklarını altı farklı yönetim birimlerine bölmeleri, Arap milliyetçiliğinde sınırları Toroslardan Hint sınırlarına dayanan Pan-Arabizm (Büyük Arap Devleti) fikrinin doğmasında etkili olmuştur. Fakat kurulan her Arap devleti İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar, öncelikli olarak manda yönetimlerinden kurtulmak için bağımsızlık mücadelesine girdiklerinden, Pan-Arabizm (Büyük Arap Devleti) düşünceleri ertelenmiş oldu.¹⁰²

1936'da Fransızlarla Suriyeli yetkililer arasında yapılan görüşmeler sonunda bir anlaşmaya varıldı. Buna göre Fransa, Suriye'de manda yönetimini devam ettirecek, Suriye'nin savunması Fransa tarafından yapılacak, Suriyeliler de istediklerinde Fransa'nın hava ve deniz üslerinden yararlanacaklardı. Bağımsızlıkta büyük bir aşama kaydeden Suriye Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne üye olabilecektir. Ne yazık ki, varılan anlaşmayı Fransız hükümeti onaylamayınca, Suriyeli liderler büyük bir hayal kırıklığı yaşadılar (1938).¹⁰³

1936'da Suriye milliyetçileri, Paris'te bağımsızlık görüşmelerine başladıklarında, Nusayriler, Sünni Müslümanlar'dan farklı olduklarını, resmi dini İslam olan Suriye Devleti ile birleşmek istemediklerini, Sünnilerin Alevilere kafir gözü ile baktıkları doğrultusunda tenkitçi bir beyanname yayınladılar.

¹⁰⁰ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran"; 21; Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 158.

¹⁰¹ Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 13.

¹⁰² Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 16.

¹⁰³ Arı, *Ortadoğu*, 124.

Fransızlara, Suriye’de çoğunluğunu Nusayrilerin oluşturduğu topraklarında bağımsız olarak yaşamak istediklerini ilettiler. Nusayrilerin bu çıkışları üzerine 1 Temmuz 1936’da Kudüs Müftüsü Hacı Muhammed Emin el Hüseyinî yayınladığı fetvasında Suriyelileri birleştirmek amacıyla Nusayrilerin Müslüman oldukları hususunda bir fetva yayınladı. Bu fetva olumlu yanık yaptı ve pek çok Alevi din adamları İslam’a bağlılıkları ve kendilerinin Şii-Müslüman oldukları hususunda açıklamalar yaptılar. Bir grup Alevi öğrenci Irak’ın Necef şehrine giderek Şii itikadı ve fikhî esaslarını öğrenme eğitimi aldılar. Suriye’ye döndüklerinde Lazkiye ve diğer Nusayri yerleşim yerlerinde Caferî dernekleri kurdular. Fakat İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Nusayriler, Suriye milliyetçileri ile iş birliğine girdiler ve Suriye’nin bağımsızlığında ortak hareket ettiler.¹⁰⁴

1937’de Fransa, dört yönetim birimine ayırdığı Suriye’yi, Lazkiye merkezli Alevi Devleti de dahil olmak üzere tek bir yönetim altında birleştirdi. Nusayriler buna şiddetle karşı çıktılar ve Süleyman el-Mürşid başkanlığında isyan hareketi başlattılar. İsyanda başarılı olan Nusayriler, Şam merkezli Suriye devletinden ayrılarak bağımsızlıklarını tekrar kazandılar.¹⁰⁵ Fransa 1939’da buraya müstakil bir idare yapısı kazandırmışsa da 1942 tarihinde Lazkiye yeniden Suriye idaresi içerisine dahil edilmiştir.¹⁰⁶

1941 tarihinde Fransa, kendi manda yönetiminde kalmak şartı ile Suriye’ye yarı bağımsızlık verdi. Bu gelişmeler üzerine 1943 tarihinde yapılan seçimde Şükrü Kuvvetli Suriye’nin ilk Cumhurbaşkanı oldu. İkinci Dünya Savaşı’nın devam ettiği yıllarda, dünyada ve batıda siyasi ortamın ve şartların değişmesi ile Fransa Suriye’den çıktı veya çıkmak durumunda kaldı.¹⁰⁷

1942’de Suriye’de manda yönetimi gücünü kaybetmeye başlamasına rağmen, Fransa sahip olduğu imtiyazlarını koruyacağı iradesini sürdürmek istedi. Artık İkinci Dünya Savaşı’nın ortalarından itibaren şartlar değişti ve 1944 tarihinde Sovyetler Birliği ve Amerika, bir yıl sonra İngiltere, Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlığını kabul etmişlerdir.¹⁰⁸ 1945’de Suriye’de Fransa’ya karşı büyük protestolar artarak devam etti. Suriye milliyetçilerinin direnişlerini sürdürmeleri, İngiltere’nin baskısı ve dünya siyasetinde yaşanan gelişmeler karşısında Fransa daha fazla kalamayarak, İkinci Dünya Savaşı sonunda, 17 Haziran 1946’da Suriye’den ayrılınca, bağımsızlığını kazanan Sünni merkezli Suriye Arap Cumhuriyeti kuruldu. Kurulan yeni devlet, Birleşmiş Milletler Cemiyeti’ne katılarak Suriye Arap Cumhuriyeti ismini almış oldu. Bu arada 1942’de Suriye Devleti sınırları içine dahil edilen Nusayri Aleviler Devleti’ni

¹⁰⁴ Arıkan, “Suriye’nin Nusayri Yüzü ve İran”, 21.

¹⁰⁵ Çubukçu, “Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler”, 5; Arslan, “Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik”, 108-109.

¹⁰⁶ Üzüm, “Nusayrilik”, 271.

¹⁰⁷ Çubukçu, “Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler”, 5.

¹⁰⁸ Bağlıoğlu, “Suriye’de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri”, 499.

yeniden canlandırmak isteyen Nusayri Süleyman el-Mürşid bütün uğraşmalarına rağmen başarısız oldu ve idam edildi (1952). Kendinden sonra Nusayri Alevî Devleti'ni kurma hareketini Süleyman el-Mürşid'in oğlu devam ettirdi fakat o da sonuç alamadı. Nihayet Nusayriler 1954 tarihinde bağımsızlık direnişlerini tamamen terk etmek durumunda kaldılar.¹⁰⁹

Nusayri liderler bağımsız Alevîler Devleti'ni yeniden kurabilme mücadelesini verirken, Suriye siyasi alanda istikrarsız bir döneme girmişti. Albay Hüsnü Zaim 1949 Mart ayında Şükrü Kuvvetli'ye karşı ilk darbeyi yaparak görevden uzaklaştırmış ve gelenek haline gelen askeri darbelerin önu açılmıştı. Hüsnü Zaim'in beş ay kadar kısa süren iktidarının ardından Albay Sami Hinnavî darbesi ve ona da 1954 Şubat ayına kadar devam edecek olan Albay Edip Çiçekli darbeleri yapıldı. Suriye'yi askeri bir diktatörlükle yöneten Albay Edip Çiçekli iki yıl içinde ordudaki bölünmeleri kaldırdı ve ülkede huzur ve güveni sağladı. Fakat 1952'de Baas Partisi, Müslüman Kardeşler Teşkilatı dahil bütün siyasi partileri kapatması üzerine öğrenci hareketleri başladı, halkın ekonomik sıkıntı içine girmesinin ardından sıkı otoriter yönetimini daha da artırdı. Edip Çiçekli siyasi partileri kapatınca Arap Kurtuluş Hareketi partisini kurarak, meclisi bu parti milletvekilleri ile yönetmek istedi. En büyük hedefi Suriye merkezli Arap birliğini gerçekleştirmek olan Albay Edip Çiçekli Şubat 1954'te askeri darbe ile iktidardan uzaklaştırıldı.¹¹⁰

Albay Edip Çiçekli'den sonra göreve gelen Haşim Alâsî'nin devlet başkanlığı kısa sürdü ve 1954 Eylül ayında yapılan seçimlerde Şükrü Kuvvetli yeniden devlet başkanlığını kazandı. Fakat 1949'da Hüsnü Zaim'in darbeler dönemini başlatması ile ordunun siyasetin bir parçası olmasının önu açılmış, dini ve etnik grupların kendilerini ülke menfaatlerinden üstün görmeleri, Suriye'de bitmeyen iktidar ve siyasi çekişmelerini beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği sıralarda ve daha sonraki zamanlarda Suriye'de bu gelişmeler olurken, Mısır'da bağımsızlığını kazanan Arap devletleri arasında "iş birliğinin geliştirilmesi" çalışmaları yapılmaktaydı. 1944'de İskenderiye'de, 1945'de Kahire'de toplanan konferanslarda "Arap Devletleri Birliği"nin kurulması kararı çıktı. Mısır, Suriye, Lübnan, Irak, Ürdün, Suudî Arabistan ve Yemen tarafından kurulan birlik, Filistin'in temsilci ile katılabileceğini kararlaştırdı.¹¹¹

Suriye'de partileşme hareketlerini Suriye Komünist Partisi'nin kurulduğu 1924'e kadar getirilmektedir. Bu parti Fransızlar tarafından kapatıldı fakat daha sonra Halid Bektaş tarafından yaşatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1932'de

¹⁰⁹ Çubukçu, "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler", 5; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 108-109.

¹¹⁰ Arı, *Ortadoğu*, 125-126.

¹¹¹ Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 16.

Artun Saadah'ın kurduğu Suriye Sosyal Milliyetçi Partisi, Lübnan ve Suriye'de etkili olan ve sadece Suriye milliyetçiliğini savunan bir hareket olarak kurulmuştur. Alman ve İtalyan faşizminden etkilenen bu hareketin sloganı "Suriye Suriyelilerindir, Suriyeliler bütün halinde tek bir millettir".¹¹²

Bunlardan başka siyasi hareket olarak, 1928'de kurulan el-Kütletü'l-Vataniyye (Milli Birlik/Ulusal Blok)'nin 1947'de bölünmesi ile iki ayrı siyasi partinin ortaya çıkmasıdır. Birincisi Şükrü Kuvvetli'nin başında bulunduğu Milli Parti, diğeri ise Halk Partisi'dir.¹¹³

Bugünkü Suriye'nin kaderinde önemli etkisi olan ve 1943'te kurulan el-Baas el-Arabî derneğidir. Bu derneğin amacı bütün Arapları bir bayrak altında birleştirmekti. Baas Derneği Suriyeli Rum Ortodoks Mişel Eflak, Hataylı Nusayri Zeki Arzûsî ve Sünni Salah Bitar tarafından kuruldu. Bu dernekten önce Mişel Eflak ve Salah Bitar Paris'te öğrenciyken yıllar 1929'da Arap Öğrenciler Derneği'ni kurmuşlardı. 1944'te partiye dönüşen ve sloganı birlik (vahdet), bağımsızlık (hürriyet) ve sosyalizm (iştirakiyyûn) olan Avrupa sosyalizmi ve Arap milliyetçiliğini esas alan Baas, 1947'de Şam'da ilk kongresini yapmış ve parti genel sekreterliğine Mişel Eflak getirilmişti. Baas Partisi 1953'de Ekrem Havran'ın Arap Sosyalist Partisi ile birleşerek Arap Sosyalist Diriliş Partisi adını aldı. Suriye'de kurulan Baas Partisi, Suriye'de ve diğer Arap devletlerinde kısa sürede kitleleri etkilemiştir.¹¹⁴

Yukarıda parti sloganından anlaşıldığı gibi Baas Partisi Suriye milliyetçisi olmaktan daha çok Arap milliyetçisidir. Onun hedefi eski Bilâd-ı Şam olarak bilinen Suriye, Filistin ve Ürdün ile Irak'ı birleştirerek Bereketli Hilal toprakları üzerinde Büyük Suriye Devleti'ni kurmaktır. Siyasi faaliyetlerinde Arap milliyetçiliği esas alınacak, özel mülkiyete kısıtlama getirilecek ve etnik köken ön plana çıkarılacaktır.¹¹⁵ Baas Partisi, 1954'te Suriye'de yapılan seçimlerde 16 milletvekilliği kazanarak meclise girdi. 8 Mart 1963'te subaylar ve Baasçıların yaptığı askeri darbenin arkasından General Emin Hafız devlet başkanı, Salah Bitar başbakan oldu. Darbeci Nusayriler kısa süre içinde Suriye'de etkin konuma geldiler. Bu arada Nasırcıların Suriye siyasetinden tasfiye edilmesi Mısır ile ilişkilerde gerilme noktasına getirdi ve 1967 Arap-İsrail Savaşı'na kadar iki ülke arasındaki siyasi gerilim devam etti. 23 Şubat 1966'da Salah Cedid başkanlığında yapılan darbeye Sünni Devlet Başkanı Emin Hafız yönetimden uzaklaştırıldı. Baas Partisi'nin önde gelen yöneticileri tutuklandı, kuruculardan Salah Bitar ve Mişel Eflak Lübnan'a sürgüne gönderildi ve iktidar solcu grupların eline geçti. Mart ayında kurulan yeni hükümette Nurettin

¹¹² Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 18.

¹¹³ Arı, *Ortadoğu*, 125.

¹¹⁴ Çubukçu, "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler", 6; Arı, *Ortadoğu*, 128; Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 18.

¹¹⁵ Arı, *Ortadoğu*, 128.

Atası devlet başkanı, Yusuf Zuayyin başbakan ve Hava Kuvvetleri Komutanı General Hafız Esad savunma bakanı olmuştur. 16 Kasım 1970'te General Hafız Esad'ın başkanlığında yapılan darbe ile Salah Cedit, Nureddin Atası, Yusuf Zuayyin'in görevine son verildi. Hafız Esad başbakan ve parti genel sekreteri oldu. Ahmed Habib de devlet başkanlığına getirildi. 12 Mart 1971'de yapılan halk oylaması ile Hafız Esad ilk Nusayri devlet başkanı oldu.¹¹⁶

1940'tan itibaren Nusayri gençler orduya veya Humus Askeri Akademisi'ne girmişti. Bu bakımdan ordunun içinde Nusayriler önemli bir kesimini oluşturmaktaydı. 1946'da Sünni Suriye devleti bağımsızlığını kazandığında en güçlü kurum, dini cemaatlerin etkin olduğu ordu idi.¹¹⁷ Fakat 1950'ye kadar Suriye'de Nusayrilerin siyasi etkinliği yoktu. Nusayriler 1952'den itibaren orduda yer almaya ve yuvalanmaya başladılar. Sünniler ise askerliğe önem vermedi ve orduda görev almıyorlardı. Diğer taraftan 1949 ve 1963 tarihlerinde yapılan askeri darbelerde ordudaki Sünni subaylar görevden uzaklaştırılan, Nusayriler orduda ve Baas Partisi'nde önemli görevlere yerleştiler.¹¹⁸

1958'de Suriye ve Mısır'ın birleşmesi ile oluşan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin kurulması üzerine Baas Partisi kendisini feshetme kararı aldı. Cemal Abdunnasır'ın Suriye'yi Mısır'ın bir vilayeti gibi görmesi üzerine kurulan Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin ömrü kısa sürdü ve dağıldı. Baas içinde gün yüzüne çıkan rekabet iki farklı fikri doğurmuştur. Birincisi Mişel Eflak, Salah Bitar ve Hafız Esad'ın savundukları Pan-Arabizm grubu, ikincisi ise Suriye birliğini savunan ve daha çok Cedit, Esad ve Ümran gibi Alevi subayların yer aldığı kanattır. Bu grubun sloganı Arap birliğinden ziyade ilk önce Suriye'dir.¹¹⁹ Burada şunu da belirtelim ki, Nusayriler 1960'lara kadar ordu içinde aktif olarak varlıklarını sürdürdüler.¹²⁰ Böylece 1960'lara doğru Suriye ordusundaki astsubay ve diğer alt rütbedeki askerlerin büyük kısmı Alevilerden oluşmaktaydı. Suriye'de 1963 tarihine kadar sık sık askeri darbeler olduğunda Nusayriler ve Dürziler orduda kalmayı başardılar ve üst makamlara kadar yükselme imkânı buldular. 1963'te yapılan askeri darbe ile Arap birliği yanlısı Baas Partisi iktidarı ele geçirdi. Baas Partisi'nin iktidara gelmesi, Dürziler ve Nusayrilerin devletin üst makamlarına gelmelerinin kapılarını açmış oldu. Nusayri Salah Cedit askeri atamaları tamamen eline aldı ve muhalif yedi yüz kadar subayın ordudaki görevine son verdi. Bir taraftan bunlar yaşanırken, diğer taraftan ordu içinde ayrılıklar ve çekişmeler arttı. 1966'da Salah Cedit ve Hafız Esad'ın yer aldığı Nusayriler

¹¹⁶ Arı, *Ortadoğu*, 128-129.

¹¹⁷ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", 582; Arslan "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 109.

¹¹⁸ Bağlıoğlu, "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri", 500.

¹¹⁹ Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 19.

¹²⁰ Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21.

baskın çıkınca bu defa da Dürziler tamamen bertaraf edildi ve orduda askeri güç Nusayrilerin eline geçti.¹²¹ Darbeden hemen sonra, Baas'ın kurucularından Mişel Eflak ülkeyi terk etmek durumunda kaldı. Bu darbeden yararlanan Hafız Esad savunma bakanlığı koltuğunu elde etti. Bundan sonra Baas Partisi içinde iktidarı ele geçirme mücadeleleri daha da arttı ve ordudan diğer grupların tasfiyesi başladı. Ordu içinden İsmaililer ve Sünnilerden geriye kalanlar da tasfiye edilince, ordunun en üst kademelerinde Nusayri lider Hafız Esad ve Salah Cedid kaldı. 13 Kasım 1970'te Hafız Esad tamamen iktidarın sahibi olmakla Nusayriler ülke yönetimine, Baas Partisi'ne ve orduya hâkim oldular. Artık askeri ve mülkiye okullarına tamamen Nusayriler yerleştirildi, Bir kısım idari kadrolara Sünnilerin alınması ve görev yapmaları yasaklandı. Nusayriler darbelerden her zaman güçlenerek çıktılar. Bir yıl sonra 12 Mart 1971 tarihinde Hafız Esad yapılan seçimlerle ilk Nusayri devlet başkanı oldu. Suriye'de nüfus oranları yüzde 10-12'yi geçmeyen Nusayri toplum Şiî-Müslüman kimliğini kazanmanın ötesinde siyasetin baş aktörü konumuna yükseldi.¹²² Suriye'deki yeni yönetim idarede ve siyasette önemli kilit noktalara Nusayrileri getirmekle günümüze kadar kalıcı olmayı başardı.¹²³ Hafız Esad, iktidarını devam ettirmek için Baas Partisi'ni basamak olarak görmüş, idaresi zamanında partinin genel sekreterliği görevini de yürütmüştür. Yönetimde kaldığı dönemlerde hem idarede hem de partide güvendiği Nusayrilere, güvendiği kişilere ve yakın akrabalarına kilit noktalarda görevler vermiştir. Göstermelik birkaç görevin dışında ordudan ve yönetimden Sünni Müslümanları uzaklaştırmıştır. Ekonomide bazı alanlar dışında bütün sektörlerde devletçi siyaset izlemiştir. 1967 Arap-İsrail savaşlarında İsrail, Suriye'nin Golan Tepeleri'ni işgal etmişti. Hafız Esad, 1973'te İsrail'e karşı yapılan savaşta Golan Tepeleri'ni almak istemiş fakat başarısız olmuştur. Golan Tepeleri halen İsrail işgali altındadır. 1970'li yıllardan itibaren İslamî grupların öncülüğünde gelişen muhalefete karşı Hama, Humus ve Halep gibi Sünni ağırlıklı şehirlerde büyük katliamlara girişmiştir. 1982'de Hama'da Sünnilere karşı başlatılan kıyım Halep, Humus'ta sürdürülmüş ve hiçbir ayırım yapılmadan toplu katliamlar yapılmıştır. Hafız Esad iktidarda kaldığı 2000'deki ölümüne kadar daima Rusya'nın desteği ile silahlanmayı sürdürmüştür.¹²⁴ 2000'li yıllarda Türkiye, Suriye arasında Hatay meselesi, Soğuk Savaş dönemlerinde Türkiye'nin Batı kanadında, Suriye'nin ise Rusya yanında yer alması, su sorunu

¹²¹ Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", 582; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 10.

¹²² Bulut, "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik", 582; Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21; Çubukçu, "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler", 6; Arslan, "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrilik", 109.

¹²³ Arı, *Ortadoğu*, 129-130.

¹²⁴ Arı, *Ortadoğu*, 133 vd.

ve PKK'nın Suriye tarafından desteklenmesinden kaynaklanan güvenlik konuları, iki ülke arasındaki en önemli çözülmesi gereken sorunlardı.¹²⁵

5. Cumhuriyet'in Kuruluş Yıllarında Türkiye'de Kalan Nusayriler

Nusayriler Cumhuriyet'in ilanının başından beri uyum içinde olmuşlar ve özellikle Hatay'ın 1939'da anavatanına katılması sürecinde ileri gelen bazı aileler iş birliği içine girmişlerdir. Bu iş birliği Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaktan mutluluk duymalarının ifadesidir.¹²⁶ Yeni Nusayri kuşaklarda dini anlamda oldukça farklı kaymalar söz konusudur. Kitâbü'l-Mecmû'u benimseyenler, kendilerini Caferi mezhebine yakın görenler, geçmişteki inanç esaslarına bağlı olanlar olduğu gibi, bunlara karşı çıkan ve benimsemeyenler de vardır.¹²⁷ Kendilerini daha çok Arap Alevisi olarak tanımlayan Nusayriler ile Anadolu Alevileri arasında "on iki imam, Hz. Ali, Ehl-i Beyt" gibi bazı kavramlarda ortak noktalar olsa da diğer ibadet ve inanç esaslarında bunu görmek zordur.¹²⁸

Nusayriler, Osmanlı Devleti hangi coğrafi bölgelerde yaşamışsa, Cumhuriyet döneminde de aynı bölgelerde hayatlarını sürdürmektedirler. Fransızca kaynaklarda, Nusayriler'in Türkler'den nefret ettikleri, onlarla ciddi sıkıntılar yaşadıkları yer almaktadır. Fakat bu bilgilere ihtiyatla bakmak ve incelemek gerekir. Nusayrilerin büyük çoğunluğu bu fikirlere katılmamakla beraber, geçmişte bazı olaylardan dolayı karşılıklı ilişkilerin soğuk olabileceğini söyleyenler de vardır. Nusayriler bunun temelinde kendilerinin dışlanması ve bazı iftiralara uğramalarının olduğunu söylemektedirler.¹²⁹ Türklerle Nusayrilerin ilişkilerinin zayıflamasında Fransa'nın manda himayesi yıllarında yürüttüğü propagandaların etkisinin olduğu bir gerçektir. Fransızlar bu süreçte Hatay'daki tarihi eserleri kaçırdıkları gibi iki toplum arasında "Alevi katliamı söylentileri" propagandaları ile korku ve ayrılık tohumları ekmişlerdir. Bunlar Fransızların Nusayriler içindeki oyunlarından başka bir şey değildir.¹³⁰

1914'te Antakya'da, İttihatçıların desteklemesi ile açılan Türk Ocağı Derneği mensupları Nusayrilerin Türkçülüğe destek olmalarını istemişti. Bir kısım Nusayriler de milliyetçilik fikrine destek olmuşlardır. Cumhuriyet döneminde ise Nusayriler Arapça konuşmalarına rağmen, Sünni Arapları değil Türk tarafını tercih etmişlerdir. Antakya milliyetçileri de onlara karşı siyasi jest olarak Nusayri değil, Alevi demeyi tercih etmişlerdir.¹³¹

¹²⁵ Naim Gök, "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2019), 80.

¹²⁶ Özcan Güngör, "Değişim ile Takiyye Arası Nusayriler /Arap Alevileri", *İnsan ve Toplum* 5/9 (2015), 82-83.

¹²⁷ Güngör, "Değişim ile Takiyye Arası Nusayriler/Arap Alevileri", 83 vd.

¹²⁸ Güngör, "Değişim ile Takiyye Arası Nusayriler/Arap Alevileri", 89.

¹²⁹ Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 39-40.

¹³⁰ Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 41.

¹³¹ Gökpinar, "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", 53; Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 490.

Fakat Adana’da yaşayan bazı Nusayriler, Suriye’de Aleviler Devleti kurulduğunda (1920), bu devletle birleşmek istemişlerdi. Yine bu kesim, Adana ve çevresi Fransızlar tarafından işgal edildiğinde, Lazkiye ve Antakya’daki Nusayrilerle birleşmek ve bunların bağlı olduğu idare içinde yer almak istediklerini açıkça belirtmişlerdi.¹³²

Nusayriler daha çok dağlık bölgelerde, kapalı bir hayat yaşadıklarından bunlar hakkında toplum yeterli bilgilere sahip değildi. Bu bakımdan Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde Baha Said tarafından 1927 yılında, Hasan Reşit Tankut tarafından da 1938’de araştırmalar yapılmıştır. Ayrıca devletin gerekli gördüğü incelemeler yapılmış ve raporlar hazırlanmıştır. Baha Said araştırmasında İskenderun’un dağlık ve sahil kesimleri ile Mersin, Tarsus ve Silifke yörelerinde cemaatler halinde yaşadıklarını, Arap, Türk veya diğer herhangi bir ırktan olduklarını bilmenin zor olduğu kanaatine varmıştır. Adana yöresinde yaşayan Nusayrilerin Türkçe ve Arapça’yı ortak olarak kullandıklarını fakat bozuk bir dil kullanımına sahip olduklarını belirtmektedir.¹³³ Hasan Reşit Tankut ise daha önce yabancılar tarafından yapılan araştırmaların kasıtlı, taraflı ve iftiralara içerdiği sonucuna vardığından sonra, “Etilerin Türk olduğu sonucuna vardığı çalışmada Nusayrilerin de Türk oldukları iddiasında bulunmuştur”. O dönemin devlet raporlarında Nusayrilerin örf, adet ve mezheplerini gizledikleri, Alevi asıllı bir İslam fırkası oldukları, Suriye’nin sahil kesimlerinden Antakya’ya kadar uzanan yüksek dağlık kesimlerde yaşadıkları fakat Cukurova’da (Adana, Mersin, Tarsus yöreleri) yaşayanların daha iyi şartlara sahip oldukları belirtilmektedir. Yani Arap topraklarında yaşayanların hayat standartlarına göre, Anadolu’da yaşayanların daha ileri seviyede olduğu sonucuna varılmıştır.¹³⁴ Bir diğer önemli nokta, 1924’te halifeliğin kaldırılması ve laikliği güçlendirici kanunların kabul edilmesi, Cumhuriyet’in din ve devlet işlerini birbirinden ayırarak, Hanefi mezhebine dayanan Sünni İslam’ın etkisini azaltması Nusayrilere cazip gelmiştir.¹³⁵

Cumhuriyet’in ilan edildiği yıllardan itibaren Çukurova bölgesinde Türk Ocakları’nın odaklandıkları en önemli konulardan birisi Türkçe’nin yaygın olarak kullanılmasını, inkılapların vatandaşlar tarafından anlaşılmasını ve benimsenmesini sağlamaktır. Bölgedeki Nusayriler ve diğer Arapça konuşanlar için “Arapça değil Türkçe Konuş” kampanyaları başlatılmıştır. Bölgedeki Türk Ocakları, Nusayri yerleşim yerlerinde günlük Arapça konuşmaları azaltmak için heyetler oluşturulması, Türkçe konuşmanın yaygınlaştırılması konularında

¹³² Bolat, “Fransa’nın Manda İdaresi Altında Suriye’nin Bölünmesi”, 154.

¹³³ Aksoy, “Nusayrilerin Sosyal Yapıları”, 206.

¹³⁴ Aksoy, “Nusayrilerin Sosyal Yapıları”, 207.

¹³⁵ Gökpınar, “Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu”, 57.

propagandalara ağırlık verilmesini, gece okullarında Türkçe kurslar verilmesi kararları almıştır.¹³⁶

Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Nusayrilerin, Suriye Arap kültürünün etkisinde kaldıkları, Türkçe'yi unuttukları bilgisinden hareketle Adana, Mersin ve Tarsus'ta Türk Ocakları dernekleri kurulmuş vatandaşlık bağlamında Türk kültürü ve Türk dili bilinci aşılacak istenmiştir.¹³⁷ 1924 ve sonraki dönemlerde Türk Ocakları kongrelerinde ele alınan önemli konulardan birisi Nusayrilerin Arap kültürü etkisinde kaldıkları, günlük konuşmalarında Türkçeyi bilmelerine rağmen daha çok Arapça konuştukları, bunun önüne geçilmesi ve Türkçe'yi kullanmaları önerileri gündeme gelmiştir. Adana ve Antakya Türk Ocakları da benzer konuların hayata geçirilmesi çalışmalarını yürütmüşlerdir. 13 Temmuz 1925'te Mersin Türk Ocağı Reisi Şihab Bey ve Muharrem Hilmi Bey başkanlığında yapılan toplantıda Hatay'dan gelen Nusayrilerin, Arapça konuştukları, aslında Türkçe konuşmaları gerektiği, Türkçe'yi konuşmama taraftarı olurlarsa belediye ve hükümete bildirilmesi ve ceza verilmesi benimsenmiştir. 1926 tarihinde yapılan Türk Ocağı Kurultayı'nda Tarsus Türk Ocağı temsilcisi yaptığı konuşmada Mersin ve Tarsus'ta Yahudi, Ortodoks, Katolik Araplar ve Nusayrilerin yaşadıklarını, Çukurova ticaretinde etkin oldukları, bu durumun önüne geçilmesi gerektiğini söylemiştir.¹³⁸

Benzer çalışmalar Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevlerinin himayesinde Mersin, Adana, Tarsus ve çevrelerinde kurulan Hars Komiteleri tarafından da yürütülmüştür. Nusayriler daha çok Arapça konuşurlardı. Halk Komiteleri, bunun önüne geçmek ve Türkçe'ye daha fazla ağırlık vermek için belirtilen Hars Komiteleri merkezlerinde bunlara yönelik Türkçe kurslar verilmiştir. Ayrıca Nusayrilerin Türk ırkından oldukları yönünde yayınlar yapılmıştır. Halk arasında Nusayrilere, "Fellah, Arap Uşağı" gibi sıfatlarla hitap edilirdi. Küçük görme gibi anlamlar içeren bu ifadelerin kullanılmaması yönünde yayınlar yapılmıştır. Nusayri halkın aydınlatılması ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne bağlılıklarının artırılması için konferanslar verilmiş, okullarda çocuklara Türkçe öğretilerek, birlik ve beraberliği artırıcı kültürel faaliyetler yapılmıştır. Ayrıca takviye amaçlı özel kurslarla Türkçe öğrenime öncelik verilmiş, çeşitli okul ihtiyaçları karşılanmıştır.¹³⁹ Bunlara ilave olarak Anadolu'dan buraya yeni öğretmen tayinleri yapılmış ve başka bölgelerde görev yapan Antakya doğumlu olanlar getirilip iskân edilmek suretiyle Türk nüfusu artırma yoluna gidilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁶ Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 490.

¹³⁷ Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 490.

¹³⁸ Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 490-491.

¹³⁹ Aksoy, "Nusayrilerin Sosyal Yapıları", 207-208.

¹⁴⁰ Koyuncu, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik", 13; Gökpınar, "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu", 51-57.

Fransa 1921 tarihinde imzalanan Ankara Andlaşması ile Hatay'da manda idaresini kurmuş ve 1936 'da bölgeyi Suriye'ye bağlamak istemişti. Bunu fark eden Türkiye bölgede yaşayan Türkler ile yakın temasa geçerek uygulanmak istenen manda siyasetini engellemiştir. Bu arada yöredeki insanlar Türkiye taraftarı ve Suriye taraftarı olarak ikiye ayrıldılar. Türkiye başarılı olabilmek için bölgedeki Alevilerle ilişkiler içine girdi.¹⁴¹ Verilen siyasi mücadelenin sonunda 2 Eylül 1938'de kurulan Hatay Cumhuriyeti'nin 23 Haziran 1939'da aldığı kararla, 23 Temmuz 1939'da Hatay Vilayeti olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmasının payı büyüktür.¹⁴²

Hatay, Temmuz 1939'da Türkiye'ye katılınca, içinde ve çevresinde yaşayan Nusayriler de Türkiye toprakları içinde kaldılar.¹⁴³ Türkiye topraklarında kalan Nusayrilere, hükümetin eşitlik, özgürlük vadetmesi, laiklik kurumlarının oluşması, onlar üzerinde olumlu etki yapmış ve Türkiye'ye bağlılıklarını artırmıştır.¹⁴⁴ Ayrıca Cumhuriyet yönetimi Türkiye'sinin ekonomik şartlarının Suriye'ye göre daha iyi olması gibi faktörler Nusayrilerin Türkiye'yi tercih etmelerinde etkili olmuştur.¹⁴⁵ Nusayriler, Türkiye'de ise Hatay il merkezi, İskenderun, Samandağ, Altınözü ilçesi ve bazı köylerinde, kısmen Adana il merkezi ile Yumurtalık ve Karataş ilçeleri ve Tarsus'un bazı köylerinde ve Mersin taraflarında yaşamaktadırlar.¹⁴⁶

Sonuç

Nusayriliğin, hayatı ve tahsili hakkında yeterli bilgi olmayan Ebû Şuayb Muhammed b. Nusayr en-Nemîrî tarafından IX. yüzyılda bugünkü Irak topraklarında ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Ortaya çıkışından günümüze kadar takıyyeyi esas alan batınî esaslı bu hareketin doğuşu ve ortaya çıkışı bizzat Şii çevreler tarafından bile tasvip edilmemiştir. Mezhebin esaslarını belirleyen "Kitâbü'l-Mecmû" isimli kaynak bile çok sonraları el-Hasîbî isimli birisi tarafından kaleme alınmıştır. X. yüzyılın ortalarından itibaren Irak dışına taşan mezhebin yayılma yerleri Orta Doğu'da Suriye, Lübnan, Mısır, Türkiye'de Hatay, Adana, Tarsus, Mersin ve az sayıda İran ve Türkistan olmuştur. Nusayrilerin yaşadıkları bölgeler çoğunlukla dağlık alanlar olmuş ve tarih boyunca başka devletlerin himayesi altında varlıklarını devam ettirmişlerdir. Nusayriler Orta çağ'da Hamdaniler dışında herhangi bir devletle barışık olmadan, zaman zaman isyanlarla XX. yüzyıl ortalarına kadar benliklerini

¹⁴¹ Şemseddin Çelik, "Hatay Alevileri (Nusayrileri) Hakkında Bazı Notlar (1938-1950)", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 11 (2015), 67.

¹⁴² Palabıyık, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik", 26; Arıkan, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 21; Bolat, "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi", 154.

¹⁴³ Fiğlalı, *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*, 147.

¹⁴⁴ Aksoy, "Nusayrilerin Sosyal Yapıları", 205-206; Yalçın, "Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat", 40.

¹⁴⁵ Aksoy, "Nusayrilerin Sosyal Yapıları", 206.

¹⁴⁶ Üzüm, "Nusayrilik", 270; Pınar, "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran", 489.

sürdürebilmişlerdir. Bu uzun tarihi süreç içinde siyasi birikime ve devlet tecrübesine de sahip olmamışlardır. Çoğunlukla Suriye ve Anadolu topraklarında yaşayan Nusayriler ve Nusayrılık, XX. yüzyılın ortalarında siyasi kimlik kazanmaya başlamış ve 1970'lerde Suriye'de devlet yönetimine elkoymuşlardır. Halen bu ülkenin tek ve en güçlü siyasi hareketine mensup olan Nusayri inanç ve itikadında olanlar ülkeyi idare etmektedirler. Türkiye topraklarında yaşayan Nusayriler ise Cumhuriyet'in kurulmasıyla yeni sisteme uyum içinde yaşamaktadırlar.

Hafız Esad'ın 2000'de ölümü üzerine 20 Temmuz 2000'de Beşar Esad devlet başkanı seçildi. Yeni dönemde Türkiye-Suriye ilişkileri iyileşmeye ivme kazandı. 2009'da karşılıklı vizeler kaldırıldı. Ekim ayında Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi kuruldu. Konsey ilk toplantısını aralık ayında Halep'te, ikincisini ise Ekim 2010'da Lazkiye'de yaptı. Ortak bakanlık toplantısını andıran bu buluşmalarda farklı alanlarda elli anlaşma imzalandı. 2004'te imzalanan serbest ticaret anlaşmasının alanı genişletildi.

17 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan ve hızla yayılmaya başlayan Arap Baharı kısa sürede Mısır, Libya, Bahreyn, Yemen ve Suriye'ye sıçradı. Beşar Esad, 31 Ocak 2011'de yaptığı açıklamada Arap Baharı'nın Orta Doğu'da yeni bir sürecin başlangıcı olduğunu, hükümetlerin halkın isteklerine kulak vermesi gerektiğini söylemişti. Bu konuşmadan kısa süre sonra gösteriler kendi memleketi Suriye'nin güneyinde, Der'a şehrinde "halk rejimin yıkılmasını istiyor" duvar yazısı ile ilk işaretini verdi. 15 Mart 2011 tarihi "Öfke Günü" ilan edildi ve 18 Mart 2011'de Cuma namazından sonra Suriye'nin birçok şehrinde gösteri hareketleri başladı. Gösterilerde yaşanan çatışmalarda ölümlerin olması, ülke genelinde halk hareketlerinin yayılmasını hızlandırdı.

Kaynakça

- Aksoy, Erdal. "Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi* 54 (2010).
- Ayancan, Atıcı, Ayşe. "Suriye Bölgesinde İki İnanç Hareketi: Nizârî İsmailîleri ve Nusayrîlik". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010), 184.
- Arı, Tayyar. *Orta Doğu*. Cilt I, Bursa: Alfa Yayınları, 7. Baskı, 2017.
- Arıkan, Pınar. "Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran". *Orta Doğu: Analiz* 47/43 (Temmuz, 2012).
- Abdulmuttalip Arpa, Kasım Ertaş, "Batını Düşüncede Tevil ve Nusayrılık", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 62 (2012).
- Arslan, Hatice. "Başlangıcından Günümüze Arap Aleviliği, Nusayrılık", *Mizanü'l-Hak İslamî İlimler Dergisi* 1 (2015).
- Baha Said Bey. *Türkiye'de Alevî-Bektaşî, Ahi ve Nusayrî Zümreler*. Hazl: İsmail Görkem, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Bağrı, Resul ve Songül Karahasanoğlu. "Türkiye'de Yaşayan Arap Alevileri (Nusayrilerin) Etnik ve Müzikal Kimlikleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 14/53 (Bahar 2015).

- Bağlıoğlu, Ahmet. "Suriye'de Mezhep Hareketlerinin Güncel Siyaset Üzerine Etkileri". *e-Makalât Merkez Araştırmaları* VI/2 (Güz 2013).
- Batur, Muhammed Raşid. "Nusayriliğin Teşekkülü ve İnanç Esasları". *İnsan ve Toplum* 3 (2013).
- Bolat, Mahmud. "Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi ve Aleviler Devleti". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 93 (Bahar 2020), 145-154.
- Bulut, Halil İbrahim. "Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik". *Orta Doğu Yıllığı* (2011).
- Buzpınar, Şit Tufan. "Osmanlı Dönemi Suriye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/552.
- Çelik, Şemseddin. "Hatay Alevileri (Nusayrileri) Hakkında Bazı Notlar (1938-1950)", *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 11 (2015).
- Çubukçu, Öner. "Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler". *Stratejik Düşünce Enstitüsü* (2012).
- Dalkıran, Sayın. "Tarih-i Cevdet'te İslam Mezhepleri II", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 21 (2003).
- Demirel, Ali. "Orta Doğu'da Fransız Emperyalizmi: Fransız Manda Yönetimi Döneminde Suriye (1920-1946)". *Bellek/ Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tarih Bölümü Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2019).
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Çağımızda İtikadî İslam Mezhepleri*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1980.
- Gök, Naim, "Suriye Krizi'nin Türkiye'ye Yansımaları (2011-2017)", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2019).
- Gökpınar, Ali Zeynel. "Nusayriler, İslamlaştırma Politikası ve Türklük Mefhumu". *Alevilik Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 8 (2013), 43-57.
- Güngör, Özcan. "Değişim ile Takiyye Arası Nusayriler /Arap Alevileri". *İnsan ve Toplum* 5/9 (2015).
- Işık, Harun. "Kitâbu Ta'limi Diyanet'in Nusayriyye İşığında Nusayri Teolojisi". *Bilimnâme XXIV/1* (2013).
- Keser, İnan. *Kent Cemaat Etnisite, Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Nusayrilik*. Ankara: Ütopya Yayınları, 2008.
- Koyuncu, Ahmet Ayhan, "Hafız Esad Dönemi Suriyesinde Milliyetçilik ve Ulus İnşâ Çalışmaları". *İctimâiyât* 1/1 (2017).
- Metintaş, Mustafa Yahya. "Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması". *Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi* 2/5 (2019).
- Muhammed b. İbrahim el-Hamd, *Nusayriyye, Hakikatühâ, Tarihuhâ ve Akâidühâ*, Suriye: 2012.
- Özcan, Azmi, "Fransa Tarihi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV. Yayınları, 1989), 31/178.
- Palabıyık, M. Hanifi, "Dini İnançları ve Özellikleri Bakımından Nusayrilik" *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 54 (2010).
- Pınar, Mehmet. "Türk Tarih Tezi Bağlamında Cumhuriyet Döneminde Nusayriler". *Turkish Studies* 10/9 (2015).
- Rifat, Ahmet, *Lügat-i Tarihiyye ve Coğrafiyye, C. 5-6-7*, Tıpkıbasım, Ankara: Keygar Neşriyat, 2004.
- Takiyyü Şerefeddin. *en-Nusayriyye, dirâsetü tahlîliyyetün*. Suriye: 2009.
- Tomar, Cengiz. "Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar Suriye Tarihi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/549.
- Tuncel, Metin. "İskenderun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 22/580-581.
- Türk, Hüseyin. *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2010.

- Uğuz, Sacid, "İhtida, Tashih-i İtikad ve Takiyye Tartışmaları Altında Osmanlı'nın Son Döneminde Nusayriler", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/2 (2019).
- Uğuz, Sacid, "II. Abdülhamid'in Kapsayıcı Eğitim Politikasına Bir Örnek: Lazkiye Nusayrileri ve Hamidiye Mektepleri". *Current Research in Social Science*, 5/1 (2019).
- Ürkmaz, Naim. Efe, Aydın. "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayriler Hakkında Genel Bilgiler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 54 (2012).
- Üzüm, İlyas. "Nusayrilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV. Yayınları, 2007), 33/270-272.
- Yalçın, Ayşe. *Nusayrilerle İlgili Fransızca Kaynaklarda Yer Alan Bilgilerle Mülakat Sonucu Elde Edilen Verilerin Mukayesesi: Hatay Nusayriliği Örneği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Mehmet. *Avrupa Tarihi*. Konya: Prizma Dizgi, 2003.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Araştırma tek bir yazar tarafından yürütülmüştür.
The research was conducted by a single author.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.
There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.
In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
